

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΙ

Υ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 36ος • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 240 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2013

• ΠΙΠ - ΤΑΜΟΥΖ 5773

Ο σύγχρονος αντισημιτισμός

Του ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ, σύμφωνα με τον Πιέρ-Αντρέ Ταγκιέφ, «μπορεί να οριστεί ως μία ολική και συστηματική απόρριψη των Εβραίων, η οποία θεμελιώνεται σε μία ουσιοποίηση του 'εβραϊκού λαού' ή της κατηγορίας 'οι Εβραίοι' (όλοι οι Εβραίοι θεωρείται ότι ενσαρκώνουν μία και μοναδική ουσία), [και] συνοδεύεται από αρνητικά πάθη [...]»¹.

ΜΕ ΑΛΛΑ ΛΟΓΙΑ, ο αντισημιτισμός κατασκευάζει μία απωθητική εικόνα για τον «Εβραίο», μία εικόνα εκτός ιστορίας, με αμετάλλακτα αρνητικά χαρακτηριστικά, στον οποίον και αποδίδονται όλα τα δεινά του κόσμου. Η εικόνα αυτή μαστορεύεται με παλιά και νέα υλικά: μπορεί να επιστρατεύει τον παλιό βιολογικό ρατσισμό, την «διάκριση» μεταξύ «Αρίων/Σημιτών», αλλά γνωρίζει και την τέχνη αναπαλαίωσης. Διότι ο σημερινός αντισημιτισμός έχει υπερβεί σε μεγάλο βαθμό την αυστηρά φυλετιστική του περίοδο και καλύπτεται στο εξής πίσω από την πολεμική ετικέτα του «αντισιωνιστή» ή και του ισραηλόφοβου.

Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ, σε συνδυασμό με την αποκάλυψη των ναζιστικών θηριωδιών στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και ειδικά της Σοά, του Ολοκαυτώματος, έχει επιφέρει αυτή την βασική τομή στην έκφραση του αντιεβραϊκού μίσους. Σε αυτό το πλαίσιο, θα ήταν επιστημονικά ακριβέστερο να μιλάμε για «εβραιοφοβία» αντί για αντισημιτισμό.

ΑΥΤΗ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΕ ΕΝΑ ΝΕΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ έκφρασης των αντιεβραϊκών παθών δεν σημαίνει ότι ο φυλετικός αντισημιτισμός έχει εξαλειφθεί, και κυρίως ότι παραδοσιακά αντιεβραϊκά στερεότυπα έχουν εγκαταλειφθεί. Ο πρώτος συνεχίζει να υπάρχει, εντοπιζόμενος κυρίως σε περιθωριακές

ναζιστικές ομάδες στην Ευρώπη, ενώ τα δεύτερα συνεχίζουν την καριέρα τους μεταλλαγμένα, προσαρμοσμένα στις νέες σημερινές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, είτε πρόκειται για τον λεγόμενο «οικονομικό», τον «θρησκευτικό» ή «λαϊκό» αντισημιτισμό. Επ' αυτού, τρία παραδείγματα είναι ενδεικτικά: το γνωστό αντισημιτικό πλαστογράφημα «Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» συνεχίζουν την διεθνή καριέρα τους υπό το σημερινό όχημα μιας μυθικής παγκόσμιας «σιωνιστικής» ή και «αμερικανο-σιωνιστικής κυριαρχίας», ο επίσης παραδοσιακός αντισημιτικός μύθος της «παιδοκτονίας» αποτυπώνεται στις ισραηλόφοβες καταγγελίες σύμφωνα με τις οποίες το Ισραήλ δολοφονεί σκοπίμως παιδιά Παλαιστινίων, ενώ, τέλος, οι καταγγελίες κατά των «τοκογλύφων», στο πλαίσιο της σημερινής οικονομικής κρίσης, ξαναφέρνουν στο προσκήνιο την παλιά αντισημιτική κατηγορία του «εβραίου-τοκογλύφου».

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΕΒΡΑΙΟΦΟΒΟΣ δεν θα δεχθεί ποτέ ότι είναι αντισημίτης, κρύβεται πάντα πίσω από την επίκληση του «αντισιωνισμού»: «Είμαι αντισιωνιστής, όχι αντισημίτης», αυτό είναι το επίκαιρο μότο του σημερινού εβραϊόφοβου, το οποίο το συναντάμε παντού, σε όλο το ιδεολογικο-πολιτικό φάσμα, προνομιακά βέβαια πολωμένο στα «άκρα» του. Κι αυτό, διότι όπως έχει χαρακτηριστικά επισημανθεί, αυτός ο μετασχηματισμός του αντισημιτισμού σε εβραιοφοβία έχει μεταπλάσει την μορφή έκφρασης των εβραϊόφοβων παθών: από το σύνθημα «Θάνατος στους Εβραίους», που ήταν το *credo* των αντισημιτών, περάσαμε στο «αντισιωνιστικό» σύνθημα «Θάνα-

Συνέχεια στη σελ. 16

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: *Τιμή και Μνήμη - Παρόν και Μέλλον: Ένα λουλουδί στις σιδηροδρομικές γραμμές από τον πρέσβη καλής θέλησως της UNESCO και παγκοσμίου φήμης βιολιστή Ivry Gitlis, κατά τις εκδηλώσεις "ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - ΑΟΥΣΒΙΤΣ: 70 χρόνια από την αναχώρηση του πρώτου συρμού" (Θεσσαλονίκη, 15-17 Μαρτίου 2013).*

Η γένεση της Γένεσης

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ποιος υπήρξε ο συγγραφέας ή μάλλον ο συντάκτης της Γένεσης, είναι, ίσως, το πιο νευραλγικό και ενδιαφέρον ερώτημα που μπορεί να τεθεί σε σχέση όχι μόνο με τη συγγραφική ταυτότητα αλλά πολύ περισσότερο σε σχέση με την κατανόηση και την ιστορική αξιοπιστία του κειμένου. Ατυχώς το ίδιο το κείμενο της Γένεσης δεν μας αποκαλύπτει πουθενά την ταυτότητα του συγγραφέα. Αλλά αυτό, με βάση τα δεδομένα της φιλολογίας της αρχαίας Εγγύς Ανατολής δεν είναι παράξενο, αφού τα αρχαιότερα κείμενα και έπη που γνωρίζουμε (Enuma Elish, Ατράχασις, έπος του Γίλαμές, Σουμέριοι βασιλικοί κατάλογοι κ.λπ.) είναι όλα ανώνυμα.

Η αρχαία εβραϊκή και χριστιανική παράδοση θεωρούσε πάντα τη Γένεση μέρος της Πεντατεύχου και απέδιδε τη συγγραφή της Πεντατεύχου στο Μωυσή (Εξοδος 24: 4, 7· Δευτ. 1:1, 4:44, 29:1· Ιησούς του Ναυή 1:7, 8:32, 23:6· Κριτές 3:4· Α΄ Βασ. 2:3· Β΄ Βασ. 14:6· Έσδρας 3:2· Νεεμίας 1:7· Ψαλμ. 103:7· Δανιήλ 9:11· Μαλαχίας 4:4· Ματθ. 19:8· Μρκ. 12:19, 10:3–5· Λου. 24:44· Ιωα. 5:46, 47· Πρξ 3:22· Ρωμ. 10:5) καθώς και οι συγγραφείς Φίλων, Ιώσηπος και το Ταλμούδ (*Baba Bathra* 146). Την ίδια άποψη είχαν και οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς και πατέρες. Ωστόσο, η παρατήρηση από την εποχή του Σπινόζα και μετά, ορισμένων αναχρονισμών και άλλων φαινομένων (π.χ. Δευτ. 34, όπου αναγράφεται ο θάνατος του Μωυσή), σε συνδυασμό με την επικράτηση της αρνητικής κριτικής της Βίβλου, προϊόν του διαφωτισμού και του ορθολογισμού, διατυπώθηκαν ισχυρές αντιρήσεις για τη Μωσαϊκότητα της Πεντατεύχου και, φυσικά, της Γένεσης, και υποστηρίχθηκε η *θεωρία των 4 πηγών* JEDP, σύμφωνα με την οποία κατά τον εμπνευστή της Γερμανό Julius Wellhausen (1844–1918) γνωστή και ως θεωρία των εγγράφων, η Πεντάτευχος συνετέθη από ένα έγγραφο του 9ου π.Χ. αιώνα γνωστό ως Γιαχβική πηγή [(J) από το όνομα του Θεού Γιαχβέ], από την Ελοχμική πηγή (E) του 8ου π.Χ. αιώνα (από το όνομα του Θεού Ελοχίμ), από την πηγή του Δευτερονομίου (D) γύρω στο

640–609 π.Χ. στην εποχή του βασιλιά Ιωσία, και από τη λεγόμενη ιερατική πηγή [Priestly (P)] του 5ου π.Χ. αιώνα, δηλαδή από διάφορους ανώνυμους συγγραφείς άγνωστους. Και κάποιος/οι, άγνωστος/οι, αναθεωρητής/τες—συνθέτης/τες, τα συνέθεσε/σαν όλα αυτά στην Πεντάτευχο, ένα κείμενο με αναπόφευκτες επαναλήψεις και αντιφάσεις αφού τα κείμενα αυτά λένε τις ίδιες ή παρόμοιες ιστορίες... Βασικές προϋποθέσεις της θεωρίας αυτής είναι ότι η γραφή ήταν άγνωστη στα αρχαία χρόνια των αναφερομένων επεισοδίων (πατριαρχική εποχή), η θρησκεία του Ισραήλ ακολούθησε την εξελικτική πορεία των άλλων αρχαίων θρησκειών (ανιμισμός—πολυθεϊσμός—ενοθεϊσμός—μονοθεϊσμός) και μια προκατάληψη—άρνηση του υπερφυσικού.

Η θεωρία αυτή με κάποιες τροποποιήσεις (σαν και αυτή του μινιμαλιστή R. N. Whybray που υποστηρίζει ότι η Πεντάτευχος είναι μια τεχνητή σύνθεση γραμμένη τον 4ο π.Χ. αιώνα εμπνευσμένη ίσως από τις ιστορίες του Ηροδότου!), θεωρείται η κρατούσα σήμερα, παρόλο που διατυπώθηκε σε μια προ-αρχαιολογική εποχή, και η εικόνα του πολιτισμού της αρχαίας Εγγύς Ανατολής που έχουμε σήμερα, μετά την ανακάλυψη τόσων ευρημάτων, είναι τελείως διαφορετική από εκείνη που είχαν υπόψη τους οι αρνητικοί κριτικοί του 19ου αιώνα. Όχι μόνο αποδέχτηκε ότι η γραφή

ήταν γνωστή και σε χρήση από την 4η χιλιετία π.Χ., αλλά και το αλφάβητο από τον 15ο αιώνα π.Χ. (αλφάβητο της Ουγκαρίτ με 29 γράμματα).

Η μελέτη των αρχαίων κειμένων της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας κατέδειξε ότι η επανάληψη φράσεων είναι ουσιώδες μέρος και τεχνική της πρόζας στην Εγγύς Ανατολή, και άρα, δεν μπορούμε να πούμε ότι το φαινόμενο της επανάληψης στην Πεντάτευχο, και στη Γένεση, μπορεί να μας οδηγήσει σε διαφορετικές υποθετικές πηγές.

Παρόμοια, η χρήση του θείου ονόματος Γιαχβέ (J) σε ορισμένα χωρία, και Ελοχίμ (E) σε άλλα, δεν μπορεί να οδηγήσει στην ύπαρξη διαφορετικών εγγράφων συγγραφέων, ώστε να υποστηριχτεί ότι το Γένεση 1 όπου γίνεται η χρήση του ονόματος του Θεού ως Ελοχίμ αποκλειστικά, γράφτηκε από κάποιον και το

Γένεση 2 όπου γίνεται χρήση του ονόματος Γιαχβέ Ελοχίμ έντεκα φορές προέρχεται από άλλο χέρι.

Με την ίδια λογική, επειδή στην Αιγυπτιακή στήλη του Ikhernofret του 1800 π.Χ., υπάρχουν τέσσερα διαφορετικά ονόματα για το Θεό Όσιρη, θα πρέπει να αποδοθούν σε τέσσερις διαφορετικούς συγγραφείς! Αλλά κανένας Αιγυπτιολόγος και λογικά σκεπτόμενος άνθρωπος δεν θα έκανε κάτι τέτοιο. Παρόμοια φαινόμενα υπάρχουν και σε άλλα κείμενα της αρχαίας Εγγύς Ανατολής. Ακόμα και στο Enuma Elish, ο Θεός Μαρδούκ εμφανίζεται και με δεύτερο όνομα Ασαρού, αλλά οι Ασσυριολόγοι δεν υποστηρίζουν κάποια θεωρία δύο πηγών.

Με την ίδια λογική επίσης, το Κοράνιο όπου γίνεται χρήση του ονόματος του Θεού άλλες φορές ως Αλλάχ (Σούρα 4,

9, 24 και 33) και άλλες φορές ως Rab (Σούρα 18, 23 και 25), θα πρέπει να αποδοθεί σε διαφορετικά χέρια! Αλλά οι ειδικοί Μουσουλμάνοι δεν πιστεύουν ότι συνέβη αυτό.

Η διαίρεση σε πηγές J, E και P, ιδιαίτερα στη Γένεση, παραμένει άκρως προβληματική και για το λόγο ότι, έτσι, σε πολλές περιπτώσεις διασπάται η συνοχή των εδαφίων. Όπως π.χ. στο Γένεση 7:16, όπου διαβάζουμε: «και όσα (ζώα) έμπαι-

ναν... έμπαιναν ακριβώς όπως τον είχε διατάξει ο Θεός (το Νώε). Έπειτα από αυτό ο Γιαχβέ έκλεισε την πόρτα πίσω του». Σύμφωνα με τη θεωρία, το χωρίο αυτό θα πρέπει να προέρχεται από δύο χέρια, αλλά αυτό είναι άτοπο και παράλογο.

Η περίφημη υποτιθέμενη αντίφαση μεταξύ του Έξοδος 6:2, 3, όπου γίνεται λόγος ότι ο Θεός δεν ήταν γνωστός με το όνομά του Γιαχβέ, πιο μπροστά, ενώ στη Γένεση, φαίνεται ότι ήταν γνωστό και χρησιμοποι-

όταν, έχει ήδη βρει την αρμόζουσα λύση από τους ερμηνευτές που υποστηρίζουν ότι το χωρίο αυτό, θα πρέπει να κατανοηθεί, είτε ως ερωτηματική θέση: «Δεν έγινε γνωστός σε αυτούς;» (τους πατριάρχες), είτε όπως υποστήριζαν άλλοι, το «δεν εγνωρίσθη», θα πρέπει να εννοηθεί με την πλήρη σημασία του ονόματός του, και μάλιστα στη φάση της απελευθέρωσης, ως Θεός απελευθερωτής και με πλείστες άλλες ιδιότητες που θα φανέρωναν τη θεία προσωπικότητα πληρέστερα (πρβλ. Ησ. 52:6 και Ιωαν. 17:3). Το ότι το ιερό όνομα ήταν γνωστό και πριν από τον Μωυσή, φαίνεται εκ του ότι και το όνομα της μητέρας του ήταν Ιωχαβέδ (=ο Γιαχβέ είναι ένδοξος).

Ο λόγος που στο Γένεση 1, χρησιμοποιείται το όνομα Ελοχίμ είναι ότι η λέξη ταιριάζει στην έννοια της γενικής δημιουργίας από ένα υπέρτατο ον. Το «Γιαχβέ Ελοχίμ» έχει να κάνει με το όνο-

μα του Θεού που δίνει έμφαση στην ηθική τάξη, που σχετίζεται με ανθρώπους, και που συνάπτει διαθήκη με αυτούς (Γεν. 2–3).

Τίποτα δεν μπορεί να αποδείξει την ύπαρξη τέτοιων υποθετικών εγγράφων που δεν ανακαλύφθηκαν ποτέ. Αλλά και η αλλαγή ύφους, δεν αποτελεί απόδειξη ύπαρξης πολλών συγγραφέων, γιατί ένας συγγραφέας κατά διαστήματα μπορεί ν' αλλάζει το ύφος του ανάλογα με το περιεχόμενο, και ανάλογα με τη διάθεσή του ή το χρόνο. Οι λεγόμενες επαναλήψεις (π.χ. Γεν. 2:8, 15· 7:2, 8) είναι θέμα ερμηνείας, αν είναι πραγματικές επαναλήψεις, ή αναφορές για έμφαση και διαπλατύνσεις, φαινόμενο γνωστό στη φιλολογία της αρχαίας Εγγύς Ανατολής.

Σε τελευταία ανάλυση, η θεωρία των πηγών, είναι μια θεωρία που όχι μόνο δεν επαληθεύτηκε ποτέ, αλλά δημιουργεί πολλά κενά και πλείστες όσες απορίες και δυσκολίες στην αποδοχή της, ενόψει των διαφόρων αρχαιολογικών ευρημάτων που είτε εξακολουθούν προκλητικά να αγνοούνται, είτε να παραβλέπονται και να αποσιωπούνται, από τους οπαδούς της.

Σύγχρονοι παλαιοδιαθηκολόγοι συγγραφείς όπως οι R. D. Wilson, M. F. Unger, O. Allis, E. Young, C. H. Gordon, R. L. Harris, D. J. Wiseman, U. Cassuto, R. K. Harrison, G. L. Archer, N. L. Geisler, W. E. Nix, K. A. Kitchen, W. C. Kaiser, W. J. Martin, D. Kidner κ.ά., έχουν με ισχυρά επιχειρήματα καταδείξει την ανεπάρκειά της και τα σαθρά υποθετικά βάθρα της.

Όπως αναγνωρίζει ο κριτικός O. Eissfeldt, στο βιβλίο του *The Old Testament: An Introduction* (1965, σελ. 240): «όλη η κριτική της Πεντα-

τεύχου είναι μια υπόθεση που στηρίζεται σε σημαντικά επιχειρήματα...».

Και η καθηγήτρια της Παλαιάς Διαθήκης Ελ. Χριστινάκη αναφέρει: «Σε κάθε περίπτωση, η θεωρία των πηγών παραμένει εικασία καθώς βασίζεται σε υποθέσεις ερευνητών. Καμιά μαρτυρία δεν υπάρχει που με βεβαιότητα να φανερώνει την ύπαρξη παραλλήλων ή έστω επικαλυπτομένων παραδόσεων και κανένα βιβλικό κείμενο δεν έχει διασωθεί με τέτοιο τρόπο ή σε τέτοια κατάσταση που να φανερώνει την παρουσία μίας ή το πολύ δύο πηγών» (*Ερμηνεία της Π.Δ. εκ του πρωτοτύπου*, τεύχος Β', Αθήνα 2006, σελ. 26).

Επιπλέον, η επί πέντε έτη γλωσσική ανάλυση των είκοσι χιλιάδων λέξεων του βιβλίου της Γένεσης από υπολογιστή, που έγινε από ομάδα ερευνητών στο ινστιτούτο της Χάιφα, κατέδειξε ότι το 82%, πρέπει να έχει γραφτεί από ένα άτομο και αποκάλυψε τα «δακτυλικά αποτυπώματα» του ύφους ενός μόνο συγγραφέα! Όπως σχολίασε ο καθηγητής Yahuda Radday, η ανάλυση έδειξε ότι η Γένεση είναι προϊόν ενός μόνο συγγραφέα και συνεπώς η θεωρία JEPD πρέπει να απορριφτεί ή ριζικά να αναθεωρηθεί αφού το ίδιο πρόσωπο έγραψε τα υποθετικά χωρία J και E (περιοδικό *Time*, 7/12/1981).

Η προσεκτική και συστηματική μελέτη της Γένεσης από ειδικούς μελετητές, κατέδειξε ότι στη Γένεση μπορούν ν' ανιχνευτούν άλλου είδους πηγές, τελείως διαφορετικές από αυτές που υποθέτουν οι κριτικοί και, οι οποίες, μπορούν να οδηγήσουν σε άλλα συμπεράσματα σε σχέση με το συγγραφέα–συντάκτη της Γένεσης και την αξιοπιστία του περιεχομένου της.

Όπως σχολίασε ο καθηγητής Yahuda Radday, η ανάλυση έδειξε ότι η Γένεση είναι προϊόν ενός μόνο συγγραφέα και συνεπώς η θεωρία JEPD πρέπει να απορριφτεί ή ριζικά να αναθεωρηθεί αφού το ίδιο πρόσωπο έγραψε τα υποθετικά χωρία J και E.

(περιοδικό Time, 7/12/1981).

Παρατηρήθηκε ήδη από τον 18ο αιώνα (Καμπέγκιος Βιτρίγκα), τον 19ο αιώνα από τον R. S. Driver και άλλους, και από σύγχρονους ερευνητές τον 20ό αιώνα και, κυρίως, τον P. J. Wiseman στο βιβλίο του *Νέες ανακαλύψεις σχετικά με τη Γένεση* και από τον παλαιοδιαθηκολόγο R. K. Harrison, ότι στο βιβλίο της Γένεσης υπάρχει η έκφραση «*αύτη είναι η γένεσις*» (=toledoth) έντεκα φορές (Γεν. 2:4, 5:1, 6:9, 10:1, 11:10, 11:27, 25:12, 25:19, 36:1, 36:9). Και υποστηρίχθηκε, με σθεναρά επιχειρήματα, ότι η έκφραση αυτή σημαίνει όχι απλά *γένεση* ή *γενεαλογία*, όπως εσφαλμένα την αποδίδουν διάφορες μεταφράσεις, αλλά *απαρχές, ιστορία*, και μάλιστα στο Γεν. 5:1 «*βιβλίο της ιστορίας του Αδάμ (=ανθρώπου)*», μια έκφραση που είναι ανάλογη με αυτή που βρίσκουμε στο Ματθ. 1:1. Το βιβλίο της ιστορίας του Ιησού Χριστού (*βίβλος γενέσεως*), δεν είναι τίποτε άλλο από το *sefer toledoth* του Γεν 5:1 (βλ. R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, 1974, σελ. 546).

Πρόκειται, σαφώς, για έγγραφα που γράφτηκαν από τους φερόμενους επώνυμους, ή διαφυλάχτηκαν από τους κατόχους των εγγράφων αυτών (απογόνους Αδάμ, Νώε, Σημ, Θάρα, Ισμαήλ, Ισαάκ, Ησαύ, Ιακώβ). Η τελευταία ιστορία φτάνει στους γιους του Ιακώβ (Γεν. 37:26–Εξ. 1:1), και από εκεί, μέσω του Ιωσήφ θα μπορούσαν άνετα τα κείμενα αυτά να φτάσουν στα χέρια του παραδοσιακού συντάκτη της Γένεσης που σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις πρέπει να ήταν ο *σπουδάσας πάσαν την σοφία* (=επιστήμη) της Αιγύπτου, Μωυσής (Πρξ. 7:22), που σύμφωνα με πολλές ενδείξεις πρέπει να έγραψε όχι μόνο στη διεθνή προ-αλφαβητική Ακκαδική γραφή, αλλά να έκανε χρήση του αλφαβήτου που ο ίδιος εφηύρε (!) όπως μαρτυρούν οι αρχαίοι συγγραφείς Ευπόλεμος, Νίκαρχος, Κλήμης Αλεξανδρέυς, Ισίδωρος της Ισπάλαεως κ.ά. (βλ. Κωνσταντίνου Σιαμάκη, *Το Αλφάβητο*, 1988, σελ. 330 επ.).

ύο, επιμέρους σημεία, απασχόλησαν τους ερευνητές. Πρώτον, η λέξη *toledoth* (ιστορία), αναφέρεται στα προηγούμενα γεγονότα της αφήγησης ή στα επόμενα; Με άλλα λόγια έχουμε έναρξη της ιστορίας, όπως γίνεται στο Ματθαίο, ή κολοφώνα; Οι ερευνητές δεν είναι

σίγουροι, ούτε ομόφωνοι, αλλά το κέντρο βάρους πέφτει στην άποψη ότι πρόκειται μάλλον για το τέλος, τον κολοφώνα της ιστορίας, μια άποψη που την είχε υποστηρίξει και ο κορυφαίος σχολιαστής του Ιουδαϊσμού Ρασί. Από το Γένεσης 2:4, προκύπτει μάλλον ότι έχουμε εδώ αναφορά στα προηγούμενα (κολοφών). Και το ίδιο προκύπτει και από το τέλος των βιβλίων Λευιτικό (27:34) και Αριθμοί (36:13). Τα αναφερόμενα προστάγματα και οι εντολές του Μωυσή εδώ, δεν ακολουθούν, αλλά προηγούνται. Όπως παρατηρεί ο Wiseman η ίδια τακτική υπάρχει και στον κώδικα του Χαμουραμπί, όπου διαβάζουμε: «*Οι δίκαιοι νόμοι, που όρισε ο Χαμουραμπί, ο σοφός βασιλιάς, και με τους οποίους έδωσε στη χώρα στερεό θεμέλιο και δίκαια διοίκηση...*». Την ίδια άποψη εκφράζουν νεότεροι ερμηνευτές, όπως οι D. Garret (*Rethinking Genesis*), M. W. J. Phelan (*The inspiration of the Pentateuch*).

Το δεύτερο σημείο που προβλημάτισε τους ερευνητές, ήταν το πώς ήταν δυνατό να έχουν γράψει τις φερόμενες ιστορίες άνθρωποι μη πιστοί, όπως ο Ισμαήλ και ο Ησαύ, και να είναι κάτοχοι των εγγράφων αυτών. Το πρόβλημα μπορεί να υπερνικηθεί με την αποδοχή–υπόθεση, ότι η «*ιστορία του Ισμαήλ*» αναφέρεται σε μια μικρή υποδιαίρεση μέσα στο κύριο σώμα του Ισαάκ που τελικά μεταβιβάστηκε απ' αυτόν. Παρόμοια και η «*ιστορία του Ησαύ*» προσεταιρίσθηκε από τον Ιακώβ σε ευρύτερη ενότητα με τον τίτλο «*ιστορία του Ιακώβ*», που διαφυλάχτηκε από τον ίδιο και η οποία δεν μνημονεύεται. Το θέμα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, και το αν η λέξη *toledoth* αναφέρεται σε προηγούμενα ή επόμενα επεισόδια δεν έχει ιδιαίτερη σημασία εδώ.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτών των «ιστοριών», που οδηγούν στην ύπαρξη εγγράφων, είναι ότι η καθεμιά ιστορία που ακολουθεί αρχίζει με μια λέξη κλειδί από την προηγούμενη. Και ο λόγος που συμβαίνει αυτό, είναι να συνδέσει την επόμενη ιστορία με την προηγούμενη για να δημιουργηθεί έτσι μια συνεκτική αφήγηση. Είναι προφανώς δουλειά του συντάκτη.

Αυτές οι ιστορίες, κατά πάσα πιθανότητα είχαν γραφεί–εγχαραχθεί, σε ξύλο, ή μάλλον σε πήλινες πινακίδες (η αρχαία Μεσοποταμία έχει να μας δεί-

ξει χιλιάδες απ' αυτές) ή τρίεδρα πήλινα πρίσματα (Κύρβεις), και μεταβιβάστηκαν ως οικογενειακά αρχεία από πατέρα στον γιο-εγγονό κ.λπ., ήταν πραγματικά χρονολογικά ντοκουμέντα (σαν και αυτό που φαίνεται να κράτησε ο Νώε ή ο Σημ για τις ημερομηνίες του κατακλυσμού), που προφανώς περιείχαν γενεαλογίες, χρονολογίες και ένα μίνιμουμ πληροφοριών. Η σφηνοειδής γραφή ήταν γνωστή στη Μεσοποταμία από την 4η χιλιετία π.Χ. Επίσης, τα ιερογλυφικά από την 3η χιλιετία. Συνεπώς, προ-κατακλυσμιαίοι πατριάρχες και μετα-κατακλυσμιαίοι πιστοί μπορούσαν να εγχαράζουν τέτοιους καταλόγους και γενεαλογίες κ.λπ.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σύμφωνα με το Γένεσης 26:5 ο Αβραάμ είχε λάβει από το Θεό εντολές (chuqotay) και νόμους (γραπτούς), νομοθετήματα (mishmartiy, mitzotay, torotay). Οι αντίστοιχες εβραϊκές λέξεις σύμφωνα με τους εβραιολόγους και λεξικογράφους (Brown, Driver, Briggs, *Hebrew and English Lexicon*) σημαίνουν νόμους σε γραπτή μορφή και προφανώς ο Αβραάμ μπορούσε να είχε τέτοιες διατάξεις και από προγενέστερους, π.χ. Νώε (Γεν. 9:1-7) κ.α.

Ο συντάκτης της Γένεσης (Μωυσής), εμπλούτισε αυτές τις ιστορίες με άλλες προφορικές ή και γραπτές παραδόσεις (όπως η προφητεία του Ενώχ), επιλέγοντας υλικό και επιβάλλοντας την προσωπική του σφραγίδα και συγγραφικό ύφος (η ιστορία της δημιουργίας, Γεν 1:1-2:4, προφανώς αποκαλύφθηκε θεόθεν). Αυτό εξηγεί και την ύπαρξη είτε διαφορετικού συγγραφικού ύφους, είτε την ύπαρξη επεξηγήσεων, κυρίως σε πόλεις και τοπωνύμια σαν και αυτές που υπάρχουν άφθονες στο 14ο κεφάλαιο της Γένεσης [14:2 (Βελά δηλ. η Σηγώρ), 14:3 (Σιδδίμ δηλ. Αλμυρή Θάλασσα), 14:7 (Εν-μισπάτ, δηλ. Κάδης), και 14:15 και 14:17. Πρβλ. και Γεν. 16:41· 23:2, 19· 35:19] είτε κάποιων αναχρονισμών (Γεν. 4:7· 36:32. Πρβλ. Α' Χρον. 1:43 επ.).

Κάτι άλλο που έχει επισημανθεί είναι ότι τα πρώτα έντεκα κεφάλαια της Γένεσης έχουν πολλές Σουμεριακές-Βαβυλωνιακές λέξεις, όπως Εδέμ (Eden), ενώ τα τελευταία κεφάλαια που αναφέρονται στον Ιωσήφ, κ.λπ., Αιγυπτιακές. Η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι πρώτες πα-

ραδόσεις-καταγραφές, προέρχονται από τον κύκλο των αρχαίων πατριαρχών τη 2η χιλιετία π.Χ., και διαφυλάχτηκαν απ' αυτούς όταν μετέβησαν από τη Μεσοποταμία στην Παλαιστίνη (Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ). Ενώ οι τελευταίες μεταφέρθηκαν από τον Ιωσήφ και τους συγχρόνους του και έφτασαν στα χέρια του συντάκτη της Γένεσης.

Η όλη δομή της Γένεσης είναι αριστουργηματικά σφιχτοδεμένη με ειδικό σχέδιο κλιμάκωσης (πρβλ. Γεν. 1:1, όπου έχουμε *μερισμό* και ανάπτυξη στα Γεν. 1:2-2:4). Και όλο και περισσότεροι λόγιοι, εγκαταλείπουν την πεπαλαιωμένη θεωρία των Πηγών και αποδέχονται τη δυνατότητα της Μωσαϊκής προέλευσης-σύνταξης του κειμένου. Έτσι στο *Wycliffe Bible Commentary* (1962, σελ. 1) διαβάζουμε: «*Είναι ασφαλές το να αξιώσουμε τον Μωυσή ως τον υπεύθυνο συγγραφέα του βιβλίου*». Στο *New Bible Commentary* (εκδ. F. Davidson, 1958) διαβάζουμε: «*Δεν υπάρχει κανένας λόγος που να μπορεί να ανατρέψει την πίστη ότι η Μωσαϊκή συγγραφή πρέπει να εγκαταλειφθεί*». Επίσης, ο G. J. Wenham παρατηρεί: «*Η σφιχτοδεμένη δομή των βιβλίων της Γένεσης μας δυσκολεύει να δεχτούμε ότι προήλθε ως εξέλιξη από προφορική παράδοση ή ότι είναι σύνθεση πολλών εκδοτών. Μαρτυρεί τη σφραγίδα ενός αξιοθαύμαστου δημιουργικού συγγραφέα, αλλά ποιος ήταν δεν ξέρουμε. Αν ο Μωυσής ήταν τόσο σημαντικός όπως η παράδοση αποδίδει, θα πρέπει σε αυτόν να αποδώσουμε το πρώτο σχέδιο του βιβλίου*» (G. J. Wenham, *Genesis* στο J. D. G. Dunn-J. W. Rogerson, *Eerdmans Commentary on the Bible*, 2003, σελ. 35, 36).

Φυσικά, τίποτα δεν εμποδίζει το να δεχτεί κανείς και μια μεταγενέστερη μικρή αναθεώρηση του όλου κειμένου στην εποχή της μοναρχίας από τον Σαμουήλ όπως υποστηρίζουν συντηρητικοί ερευνητές ή του Έσδρα όταν είχαμε τη δημιουργία του κανόνα της Π.Δ. Άλλο πράγμα είναι η αναθεώρηση και άλλο η συγγραφή. Η συγγραφή σύμφωνα με τα παραπάνω είναι αρχαιοτάτη και προέρχεται από ένα χέρι.

[Ο κ. Δημήτρης Τσινικόπουλος είναι δικηγόρος και δοκιμιογράφος, συγγραφέας πολλών ιστορικών και κοινωνιολογικών βιβλίων].

Τα «κενά μνήμης και ιστορίας» ως παράγοντες εκφασισμού μίας κοινωνίας;

Του ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Στην Ελλάδα ζούμε και συνυπάρχουμε πλέον καθημερινά με μετανάστες και πρόσφυγες από κάθε μέρος σχεδόν του κόσμου λόγω και της γεωγραφικής θέσης της χώρας μας. Εξαιτίας αυτής της σημαντικής αριθμητικά και πολιτισμικά εισόδου των μεταναστών έχει επανέλθει στο προσκήνιο μία αντίληψη, η οποία ίσως ποτέ να μην εξέλιπε πλήρως, περί της μοναδικότητας του Έλληνα και του ότι Έλληνας δεν γίνεται, γεννιέσαι. Πρόκειται για αντιλήψεις και ιδεολογίες οι οποίες μόνο επικίνδυνες μπορούν να χαρακτηριστούν, διότι μυθοποιούν τον Έλληνα και την ιστορία του έναντι του ξένου και του διαφορετικού, όπως ακριβώς έπραξαν οι Ναζί Άριοι έναντι των Εβραίων, των Τσιγγάνων κ.ά. Προφανώς και σε καμία περίπτωση δεν εξισώνουμε όλες τις συντηρητικές αντιλήψεις και ιδεολογίες οι οποίες διαπιστώνονται στη χώρα μας και σχετίζονται με την αντιμετώπιση των μεταναστών, των φυλετικά ή θρησκευτικά διαφορετικών, με τη ναζιστική ιδεολογία και μυθοποιία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και συμπαθούντες. Χρειάζεται, όμως, να εφιστάται η προσοχή και να υποδεικνύονται οι ελλοχεύοντες κίνδυνοι, διότι σε άλλη περίπτωση ενδέχεται τα γεγονότα να μας προλάβουν. Όταν διαπιστώνεται ότι υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι δηλώνουν ότι οι Έλληνες είναι γεννημένοι νικητές, ότι οι Έλληνες είναι ο εκλεκτός λαός του Θεού, ότι στο DNA τους είναι να επικρατούν και να είναι πάντα μπροστά, τότε συμπεραίνουμε ότι τείνουμε –αν δεν έχει ήδη συντελεστεί– προς μία μυθοποίηση του Έλληνα ιστορικά κατασκευασμένη με τη συνδρομή και του εκπαιδευτικού μηχανισμού, η οποία εκδηλώνεται σε διάφορες πτυχές της καθημερινότητας (βεβηλώσεις εβραϊκών μνημείων, αντιδράσεις για την ανέγερση ισλαμικού τεμένους, αλλοδαποί σημαιοφόροι, επιθέσεις κατά μεταναστών κ.ά.) ή με την ακόμα χειρότερη άγνοια του «Άλλου», του διαφορετικού, την κατασκευή στερεοτύπων και την αδιαφορία. Ο μύθος του καλού, του ανώτερου, του νικητή, αλλά και του έξωθεν εμποδιζόμενου να επιτύχει Έλληνα είναι λίαν επικίνδυνος όχι διότι οδηγεί ντετερμινιστικά σε μία νέα μορφή ναζισμού –αυτό ουδείς το γνωρίζει– αλλά διότι προβάλλει εμπόδια στην ανάπτυξη της κοινωνίας και των δυνατοτήτων της.

ΧΡΟΝΙΚΑ, αρ. φύλλου 221, Μάιος-Ιούνιος 2009, σ. 6

Το παραπάνω απόσπασμα αποτελεί μέρος ενός προγενέστερου κειμένου μου, το οποίο είχα την τιμή να δημοσιευθεί στα «Χρονικά» με τίτλο «Νέες μορφές ναζισμού και ολοκληρωτισμού, σκέψεις με αφορμή ένα βιβλίο», για το προσφάτως τότε εκδοθέν στα ελληνικά *Ο μύθος του Ναζισμού*, των Φ. Λακού-Λαμπάρτ και Ζ.-Λ. Νανσύ. Για να είμαι ειλικρινής δεν μπορούσα

να φανταστώ ότι αυτό που τότε διστακτικά διατύπωνα ως φόβο μάλλον ή ως μακρινό κίνδυνο, παρά ως ορατή πραγματικότητα, θα λάμβανε 'σάρκα και οστά' μέσα σε λιγότερο από τέσσερα χρόνια με την εκλογή ενός το λιγότερο αμφιλεγόμενου, αν όχι ανοιχτά φιλο-ναζιστικού, ακρο-δεξιού κόμματος στο ελληνικό κοινοβούλιο και με σημαντικό αριθμό ανθρώπων να το υποστηρίζουν.

Τα αίτια σαφώς και δεν είναι μονοσήμαντα, αλλά πολλών ειδών, όπως ισχύει για κάθε κοινωνικό φαινόμενο ή ορθότερα κοινωνικό γεγονός: αίτια κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά, συγκυριακά, όπως και αν τα ονομάσει κανείς, το σίγουρο είναι ότι η άνοδος των άκρων δεν είναι μονοσήμαντη και μονοπαραγοντική. Στο παρόν κείμενο θα ήθελα να σταθώ σε μία παράμετρο, η οποία κατά τη γνώμη μου διαδραματίζει και αυτή καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της παρούσας κατάστασης. Είναι η μνήμη ή η απουσία της, το κενό μνήμης και το κενό ιστορίας και η 'νέα' κατασκευή της ιστορίας από ένα τμήμα της ελληνικής κοινωνίας, κάτι που δυστυχώς πάντοτε υπήρχε, απλώς πλέον εκφράζεται με περισσότερο δυναμικό τρόπο και βρίσκει πολλά περισσότερα ευήκοα ώτα από ό,τι παλαιότερα. Δεν σκοπεύω να υπεισέλθω σε παράθεση αναλύσεων και μελετών περί μνήμης. Υπάρχουν σημαντικά και κλασικά έργα επί του θέματος που μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες του ενδιαφερόμενου αναγνώστη¹.

Εκτός, λοιπόν, από όλα τα υπόλοιπα αίτια τα οποία κατά καιρούς έχουν παρουσιαστεί προκειμένου να κατανοηθεί και να εξηγηθεί αυτή η για πολλούς εντυπωσιακή άνοδος των άκρων (κατάρρευση του πολιτικού συστήματος, οικονομική κρίση, μεταναστευτικό ζήτημα, κτλ.) θεωρώ ότι η μνήμη, η απουσία (ηθελμένη ή μη) μνήμης και μία ιδιότυπη (ανα)κατασκευή της ιστορίας έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της παρούσας κατάστασης. Άλλωστε, όπως έγραφε και ο Έρικ Χομπσμπάουμ, το να είναι κανείς μέλος της οποιασδήποτε ανθρώπινης κοινότητας σημαίνει να τοποθετείται σε σχέση με το παρελθόν του, έστω και για να το αρνηθεί². Προκαταβολικά, οφείλω να διευκρινίσω ορισμένα σημεία. Κατ' αρχάς, εκλαμβάνω ως μνήμη κάτι το οποίο θυμόμαστε ατομικά ή συλλογικά μέσω της μεταβίβασης πληροφοριών και γεγονότων από την οικογένειά μας και το στενό μας περιβάλλον, ή κάτι το οποίο θυμόμαστε μέσω της προσωπικής μας εμπειρίας, του ατομικού και συλλογικού βιώματος μέσω της συμμετοχής μας σε μία κοινωνία. Η

μνήμη, κατά συνέπεια, ενέχει σημαντικό συναισθηματικό φορτίο και συχνά διακρίνεται για την έλλειψη λογικής ή ορθότερα αντικειμενικής κριτικής. Προφανώς, ο άνθρωπος συχνά στέκεται κριτικά και αναστοχαστικά πάνω στις μνήμες του και μπορεί να επιτύχει την κριτική επεξεργασία τους. Εκτός, όμως, από τους μεμονωμένους ανθρώπους, μνήμη έχουν και οι συλλογότητες, οι κοινωνίες. Αυτές ενίοτε είναι πολύ πιο ισχυρές και δυσκολότερο να υποστούν κριτική επεξεργασία σε σχέση με την ατομική μνήμη. Από την άλλη πλευρά η ιστορία προσπαθεί να σταθεί περισσότερο αντικει-

Βόλος 15.5.2011. Απειλητικά συνθήματα στη Συναγωγή και το Πνευματικό Κέντρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας.

μενικά, χωρίς να αγνοήσει τη μνήμη, ατομική και συλλογική, και στηρίζεται κυρίως στη γνώση παρά στο συναίσθημα. Τέλος, οφείλω να προ-αναφέρω ότι το κενό μνήμης και το κενό ιστορίας στα οποία αναφέρομαι δεν θεωρώ σε καμία περίπτωση ότι οδηγούν αιτιοκρατικά και γενικευτικά σε εκφασισμό των κοινωνιών ούτε ότι η ελληνική κοινωνία ειδικότερα σήμερα είναι πλήρως εκφασισμένη – ευ-

τυχώς – ούτε βέβαια ότι τα εν λόγω κενά την οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση.

Όπως έγραφα, λοιπόν, στο προαναφερθέν άρθρο μου στα «Χρονικά», ο μύθος του κατατρεγμένου από τους πάντες και τα πάντα Έλληνα, του ανάδελφου έθνους, που έχει στο βιολογικό του υλικό την πρωτιά και την επιτυχία καθότι είναι ανώτερο, από όλα τα υπόλοιπα έθνη, αλλά που κάποιοι άλλοι δεν το αφήνουν να επιτύχει, ο οποίος αναπαράχθηκε ανά δεκαετίες, αποτελεί μία μορφή μνήμης, η οποία δυστυχώς μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά σε μεγάλα τμήματα του ελληνικού πληθυσμού. Πρόκειται για μία μορφή μνήμης, συλλογικής μνήμης, που είναι συναισθηματική και όχι γνωσιακή, όπως κάθε μορφή μνήμης κατά τον Α. Λιάκο, σε αντίθεση με την ιστορία³. Αυτή η μορφή μνήμης, η οποία συμμετέχει στο σχηματισμό της νεοελληνικής ταυτότητας, συνετέλεσε κατά την εκτίμησή μου καίρια στη δημιουργία μίας κοινωνίας, η οποία κατά βάση, αν και συχνά αρνείται να το παραδεχθεί, αντιμετωπίζει το διαφορετικό αφ' υψηλού ή και ως υποδεέστερο της ίδιας και δεν διστάζει να στραφεί εναντίον του σε περιόδους κρίσης, όπως

η σημερινή. Η μνήμη αυτή, όμως, συνδυάζεται και με μία άλλη μορφή μνήμης, η οποία εξίσου μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Πρόκειται για τη μνήμη που ανακαλεί γεγονότα, ήθη, έθιμα που συνδέονται άμεσα με τον διαφορετικό ή και τον ξένο (τον Εβραίο, τον Μουσουλμάνο, τον μετανάστη, τον 'Άλλο'). Ένα τμήμα της ελληνικής κοινωνίας δείχνει να θυμάται και να αναπαράγει μόνο όλα τα αρνητικά που οι 'Άλλοι' επέφεραν στο ελληνικό έθνος διαχρονικά από τα βάθη των αιώνων μέχρι και σήμερα. Από έθιμα όπως 'το κάψιμο του Ιούδα' μέχρι χαλκευμένα κείμενα, όπως 'Τα πρωτόκολλα των σοφών της Σιών' και τη δήθεν ανακάλυψη συνωμοσιών, που κατά κύριο λόγο εξυφάνονται από εβραϊκούς κύκλους, οι οποίοι εσχάτως μάθαμε ότι ευθύνονται και για την έλευση των μεταναστών στη χώρα μας, αλλά και για την οικονομική κρίση, η μνήμη του 'κακού Άλλου', ο οποίος μας επιβουλεύεται και θέλει να μας καταστρέψει τείνω να θεωρήσω ότι αποτελεί βασικό συστατικό της νεο-ελληνικής ταυτότητας. Ιδίως για το ελληνικό εβραϊκό στοιχείο, επειδή επιχειρήματα του τύπου μας 'παίρνουν τις δουλειές οι ξένοι' δεν μπορούν να σταθούν ούτε καν σε αυτούς τους ακραίους κύκλους, επιφυλλάσσεται ο ρόλος του αόρατου παίχτη πίσω από τις κουρτίνες, στη σκιά, ενός συνωμότη που επιδιώκει πάντα το κακό της Ελλάδας. Αρκετοί είναι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει αντισημιτισμός. Προφανώς όλοι οι Έλληνες δεν είναι κατά των Εβραίων και αντισημίτες, όμως η ύπαρξη μίας ιδεολογίας δεν κρίνεται από την ποσότητα, αλλά από την ποιότητα, αν μπορώ να κάνω χρήση αυτών των όρων. Επίσης, ο αντισημιτισμός είναι ιδεολογία και όπως είναι γνωστό η ιδεολογία δεν διατυπώνεται επακριβώς με σαφήνεια και αυτολεξεί. Όταν επί παραδείγματι καθημερινά αρκετοί άνθρωποι στον μικρόκοσμό μας αναπαράγουν ιδέες και αντίληψεις περί εβραϊκών συνωμοσιών και θεωρούν τους Εβραίους υπεύθυνους για πολλά δεινά που βρίσκουν τη χώρα, ιδέες που γίνονται ευμενώς δεκτές ιδίως σε χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, τότε η ιδεολογία του αντισημιτισμού θεωρώ ότι ενυπάρχει έστω και σε κάποια πρωτόλεια μορφή. Βεβαίως, δεν χρειάζεται να τονίσω ότι δεν πρέπει να περιμένουμε να περάσουμε σε διώξεις και πράξεις βίας για να παραδεχτούμε ότι υπάρχει αντισημιτισμός στην ελληνική κοινωνία, αν και κατά καιρούς συμβαίνουν και αυτές με βεβηλώσεις μνημείων και νεκροταφείων

ή κάψιμο Συναγωγών. Κρύβοντας το πρόβλημα κάτω από το χαλί δεν επιτυγχάνουμε κάτι. Κατά τη γνώμη μου ο αντισημιτισμός, αλλά και ο ρατσισμός, για τον οποίον ακούμε τα ίδια συχνά επιχειρήματα (οι Έλληνες δεν είναι ρατσιστές, δεν υπάρχει ρατσισμός στην Ελλάδα) αποτελούν θέματα-ταμπού για την ελληνική κοινωνία, επιτελώντας κατ' ουσίαν μία λειτουργία αυτοάμυνας, όπως γράφει σχετικά και ο Μαρκ Φερό για τα ταμπού στην ιστορία⁴. Στην προκειμένη περίπτωση αρνούμαστε να παραδεχθούμε το ρατσισμό ή τον αντισημιτισμό μας ή ακόμα χειρότερα, επιλέγουμε να υποβαθμίσουμε τη σημασία τους.

Παράλληλα, όμως, με τα όσα θυμόμαστε, ή καλύτερα τα όσα επιλέγουμε να θυμόμαστε, λησμονούμε ή επιλέγουμε να λησμονούμε π.χ. την ιστορία του εβραϊσμού στην Ελλάδα ή την πολυπολυτισμικότητα της Θεσσαλονίκης, το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, τη συνύπαρξή μας με τον ξένο, τον μετανάστη και τον διαφορετικό, ο οποίος με τον δικό του τρόπο ενδέχεται να έχει συμβάλει διαχρονικά στη διαμόρφωση της νεοελληνικής κοινωνίας με τα θετικά και τα αρνητικά της σημεία. Αντιθέτως ακούμε διαρκώς για εθνική και φυλετική καθαρότητα και μοναδικότητα και οι όποιες αναφορές στον 'Άλλο' έχουν πολύ συχνά πλέον αρνητικό πρόσημο. Θα ήθελα, όμως, να το υπογραμμίσω ακόμα μία φορά, ότι δεν είναι όλη η ελληνική κοινωνία σύμφωνη με αυτού του είδους τις αντιλήψεις και ιδεολογίες. Αυτό, όμως, από την άλλη δεν συνεπάγεται ότι δεν υπάρχουν και ότι η επίδρασή τους δεν αυξάνεται δυστυχώς. Ας αφουγκραστούμε την κοινωνία που δίνει ανησυχητικά σημάδια έλλειψης ανεκτικότητας και ας διατρέξουμε ιστοσελίδες και μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία πλέον βρίθουν ρατσιστικών, αντισημιτικών, αντι-ισλαμικών και ανοιχτά ναζιστικών κειμένων και ιδίως σχολίων για να διερευνήσουμε εάν αυτού του τύπου οι πεποιθήσεις είναι πλέον υπαρκτές και πόσο πολύ έχουν διαχυθεί στον κοινωνικό ιστό.

Στην απουσία αυτή της μνήμης ή στην καλλιέργεια της, ρόλο διαδραματίζει τόσο η οικογένεια όσο και κυρίως το εκπαιδευτικό σύστημα. Και αν η οικογένεια συχνότατα αναπαράγει την ιδεολογία-μνήμη του 'ανάδελφου και περιούσιου έθνους', το σχολείο μπορούσε σίγουρα να κάνει περισσότερα επ' αυτού και όχι να ακολουθήσει τον ίδιο δρόμο. Και εδώ ρόλο πρέπει να διαδραματίσει η ιστορία, η διδασκαλία της ιστορίας μέ-

σα από ένα πρίσμα δημοκρατικό και πλουραλιστικό, που δεν θα επικεντρώνεται μόνο σε ένα ελληνοκεντρικό παρελθόν, αλλά σε μία παγκόσμια κοινωνία χωρίς εθνικιστικές και πολεμοχαρείς ιαχές, αλλά και χωρίς ίχνος μειωτικής διάθεσης έναντι του διαφορετικού, αλλά και του ίδιου του ελληνικού έθνους. Τι διδάσκονται σήμερα οι έλληνες μαθητές για τον φασισμό και τον ναζισμό; Για το Ολοκαύτωμα και τις συνέπειές του; Η μνήμη, όπως γράφει ο Πιέρ Βιντάλ-Νακέ⁵, έρχεται σαφώς πρώτη σε σχέση με την ιστορία και η ιστορία συχνά έρχεται σε αντιπαράθεση με τη μνήμη, όμως ο ιστορικός οφείλει να είναι και ιστορικός της μνήμης. Συνεπώς, δεν προτείνεται εδώ η κατάργηση της μνήμης ούτε συγκεκριμένων περιόδων και γεγονότων της ελληνικής ιστορίας, ιδίως μέσω του σχολείου. Αντιθέτως, προτάσσεται το σπάσιμο των ιστορικών ταμπού, η διάκριση μνήμης και ιστορίας, δηλαδή συναισθήματος και γνώσης και η σαφής διαφοροποίηση της κατασκευασμένης ψευδο-ιστορίας από τα πραγματικά γεγονότα, με όσες δυσκολίες αυτό το εγχείρημα περιλαμβάνει καθώς οι ιστορικοί πάντοτε συμβάλλουν συνειδητά ή ασυνείδητα στην κατασκευή της ιστορίας. Θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι είδους γνώση της ιστορίας έχουν σήμερα οι μαθητές στα ελληνικά σχολεία και εάν η 'μέθοδος της παραγαλίας' που κυριάρχησε όλα τα προηγούμενα χρόνια, ιδίως στο μάθημα της ιστορίας, προκάλεσε ένα είδος απέχθειας στους μαθητές για την ιστορία ή εάν τους δημιούργησε εξ αυτού του λόγου ένα κενό γνώσης με αποτέλεσμα να βρεθεί χώρος για εκείνο το είδος μνήμης, το συναισθηματικό και εθνοκεντρικό. Η ακόμα χειρότερα μήπως το σχολείο το ίδιο στη θέση της γνώσης καλλιέργησε τη μνήμη, την ιδιάζουσα αυτή εθνοκεντρική μνήμη με αποτέλεσμα οι νέοι σήμερα να είναι ευεπίφοροι σε κάθε είδους αναθεωρητισμό της ιστορίας από την ανυπαρξία των θαλάμων αερίων και του Zyklon b μέχρι την άρνηση των γεγονότων του Πολυτεχνείου; Το κενό της ιστορίας, βέβαια, μπορεί να συνδυάζεται και με ένα κενό μνήμης, ιδίως για τους νέους εκείνους που δεν έχουν καμία αναφορά από την οικογένειά τους. Και αυτοί ενδεχομένως καθίστανται εύκολοι στόχοι παντός είδους αναθεωρητισμού και επίδρασης της (συναισθηματικής) μνήμης.

Το θέμα της μνήμης και της λήθης, είναι σίγουρα πολύ ευρύτερο από όσα εν συντομία και σε μορφή δοκιμιακού λόγου αποπειράθηκα να παραθέσω. Μνή-

μη και λήθη τελούν σε μία συνεχή διαλεκτική σχέση και διαμορφώνονται καθημερινά και βιωματικά εντός του κοινωνικού και ατομικού περιβάλλοντος του κάθε ανθρώπου. Κολυμπάμε μέσα στο παρελθόν, όπως τα ψάρια μέσα στο νερό και δεν μπορούμε να ξεφύγουμε από αυτό. Το πώς, όμως, ζούμε και κινούμαστε μέσα σε αυτό το περιβάλλον χρειάζεται ανάλυση και εξήγηση, έγραφε ο Έρικ Χομπσμπάουμ⁶. Ο κάθε άνθρωπος ατομικά και ταυτόχρονα συλλογικά θυμάται και ξεχνάει με τρόπο συνειδητό ή ασυνείδητο. Η μνήμη εξάλλου δεν μελετάται μόνο ιστορικά και κοινωνιολογικά, αλλά πρώτα και κύρια ιατρικά και ψυχολογικά. Εκτός, όμως, από τους μεμονωμένους ανθρώπους και οι κοινωνίες επιλέγουν να θυμούνται συλλογικά ή να ξεχνούν συλλογικά. Έχοντας όλα αυτά κατά νου θεωρώ ότι σε όποια προσπάθεια ερμηνείας, εξήγησης ή για ορισμένους και πρόβλεψης για το μέλλον, το ζήτημα της μνήμης και της λήθης, αλλά και της ιστορίας θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Καταλήγοντας, θα έλεγα ότι εκείνο το οποίο επιδίωκα είναι να τονίσω τη σημασία τόσο της μνήμης όσο και της λήθης στην κατασκευή ιδεολογιών που δυστυχώς φαίνεται να ενισχύονται σε μεγάλο μέρος της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, και ότι τα κενά μνήμης, όπως τα κενά αέρος στη διάρκεια μίας πτήσης, είναι πολύ επικίνδυνα στην πορεία μίας κοινωνίας προς το μέλλον και μπορεί να οδηγήσουν στον εκτροχιασμό της κοινωνίας από τη δημοκρατική της πορεία.

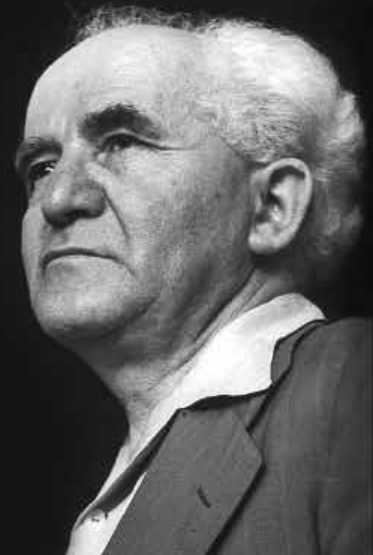
[Ο κ. Αλέξανδρος Σακελλαρίου, είναι διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Μετα-διδασκατορικός ερευνητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο].

Υποσημειώσεις:

1. Βλ. για παράδειγμα και εντελώς ενδεικτικά Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, The University of Chicago Press, Chicago, 2004, Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992 και Pierre Nora, "Between Memory and History", *Representations*, special issue: Memory and Counter-Memory, Spring 1989, pp.7-24.
2. Βλ. Eric Hobsbawm, *Για την ιστορία*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σ. 25.
3. Βλ. Α. Λιάκος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*, Πόλις, Αθήνα, 2007, σ. 276.
4. Marc Ferro, *Τα ταμπού της ιστορίας*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002, σ. 28.
5. Βλ. Πιέρ Βιντάλ-Νακέ, *Αγώνας μου η ιστορία*, Ολκός, Αθήνα, 2007, σ. 172 και σ. 175.
6. Βλ. Eric Hobsbawm, *Για την ιστορία*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σ. 41.

Ο Δαβίδ Μπεν Γκουριόν και το Ελληνικό Πνεύμα

Του ΔΙΟΝΥΣΗ Κ. ΜΑΓΚΛΙΒΕΡΑ

Ο Δαβίδ Μπεν Γκουριόν (1886-1973) υπήρξε πολυδιάστατη προσωπικότητα. Ιδρυτής και πρώτος πρωθυπουργός του Κράτους του Ισραήλ, το 1948, υπήρξε πολιτικός ηγέτης, στρατιωτικός οργανωτής, θεμελιακός νομοθέτης και πάνω απ' όλα σύγχρονος Προφήτης για τον λαό του. Προφήτης που μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο πήρε τον κατεστραμμένο, φοβισμένο, λυπημένο, ανίσχυρο Εβραίο και του έδωσε εθνική υπόσταση σ' ένα νέο κράτος με άγνωστο μέλλον, με αμφισβητούμενα σύνορα και ταυτότητα.

Ο Μπεν Γκουριόν, πιστός στις αρχές της ελληνικής φιλοσοφίας, κινήθηκε πρώτα απ' όλα ως πνευματικός οραματιστής, ως ο φιλόσοφος που επέτυχε να κάνει τη θεωρία πράξη δημιουργίας και διοίκησης.

Ο Δαβίδ Γιοσέφ Γκρίν ⁽¹⁾ (όπως ήταν το πραγματικό του ονοματεπώνυμο) γεννήθηκε στο Πλόνσκ της Πολωνίας. Προερχόμενος από θρησκευόμενη οικογένεια, εκπαιδεύτηκε στη διδασκαλία της Τορά, του Ταλμούδ, της εβραϊκής γλώσσας και παράδοσης. Ο πατέρας του ήταν από τους βασικούς υποστηρικτές του σιωνιστικού κινήματος για την ίδρυση στην πατρίδα γη της Παλαιστίνης κράτους για τους Εβραίους. Την ημέρα που έχασε τον πατέρα του, ο Μπεν Γκουριόν έγραψε: "Κληρονόμησα από τον πατέρα μου την αγάπη για το λαό και τη γη του Ισραήλ και την εβραϊκή γλώσσα".

Το παρόν άρθρο δεν θα ασχοληθεί με τη ζωή και τη σταδιοδρομία του Μπεν Γκουριόν, τους συνεχείς αγώνες του σε παγκόσμιο επίπεδο για την ίδρυση, εδραίωση κι οργάνωση του σύγχρονου Κράτους του Ισραήλ. (Διετέλεσε πρωθυπουργός από το 1948 μέχρι τον Δεκέμβριο 1953 οπότε απεφάσισε να αποσυρθεί και να ζήσει στην έρημο. Το 1955 επέστρεψε ως Υπουργός Άμυνας κι αργότερα ως πρωθυπουργός πάλι μέχρι τον Ιούνιο του 1963 που παραιτήθηκε οριστικά. Παρέμεινε βουλευτής μέχρι τον Μάιο του 1970).

Το κείμενο που ακολουθεί περιορίζεται στο να αναδείξει την άμεση, συνεχή, εποικοδομητική σχέση του Ισραηλινού ηγέτη με το ελληνικό πνεύμα.

Ο Μπεν Γκουριόν πίστευε απερίφραστα στο Θεό. Η διατύπωση του βασικού πιστεύω του ήταν: "... Είμαι ασφαλώς Εβραίος. Όχι όμως με την έννοια του Ορθόδοξου, ούτε του Ρεφορμιστή Εβραίου. Εδώ στο Ισραήλ,

δεν παρακολουθώ τη συναγωγή (πήγα μόνο μια φορά, την παραμονή της ανακηρύξεως της ανεξαρτησίας του κράτους, μετά από παράκληση του Ραββίνου Μπερλίν). Όταν βρίσκομαι στο εξωτερικό, μου αρέσει να παρακολουθώ στη συναγωγή

τη λειτουργία του Σαμπάτ. Από τη θρησκευτική άποψη... είμαι πεπεισμένος για δύο αρχές: την πίστη στο Θεό, για την ύπαρξη του οποίου είμαι περισσότερο πεπεισμένος απ' ό,τι για οποιαδήποτε άλλη αλήθεια. Την ηθική, των προφητών, της οποίας είμαι πιστός ακόλουθος". (2)

Όσον αφορά τις αρχαίες καταβολές ο ίδιος ανέφερε ότι: "Θα είμεθα άδικοι προς την αλήθεια, εάν είπωμεν ότι το μεγαλείον της αρχαίας Ελλάδος περιορίζετο εις το πεδίο του ωραίου και της διανοήσεως. Εις τα συγγράμματα του Πλάτωνος, Αριστοτέλους και Πλουτάρχου εκδηλώνεται δικακής πόθος δια το καλόν και το δίκαιον. Και θα αδικήσωμεν την αλήθειαν εάν είπωμεν ότι το μεγαλείον του Αρχαίου Εβραϊσμού συνίστατο μόνον εις τον θρησκευτικόν και ηθικόν ευαγγελισμόν των προφητών του Ισραήλ. Τα βιβλία της Αγίας Γραφής πλημμυρίζουν ανώτατης ευμορφίας και μεγάλης σοφίας. Και η διδασκαλία του Βούδα δεν περιορίζεται μόνον εις την καθιέρωσιν πορείας ζωής ευγενούς και σωτηρίου, αλλά και ακτινοβολεί φιλοσοφικήν σκέψιν βαθειάν και πηγαίαν. Αληθές είναι ότι το κέντρον βαρύτητος της ελληνικής μεγαλοφυΐας ήτο τοποθετημένον εις το πεδίο της τέχνης και της φιλοσοφίας, όπως το κέντρον βάρους της θεωρίας του Βουδισμού κατηυθύνετο εις την απελευθέρωσιν του ατόμου από τον πόνον και την δυστυχίαν και το κέντρον βάρους των προφυτών του Ισραήλ ήτο τοποθετημένον επί της υψηλής θρησκευτικής και ηθικής συνειδήσεως..." (3)

Ο Μπεν Γκουριόν φοιτητής στη Θεσσαλονίκη

Κατά την δεκαετία του 1910, σύμφωνα με τον Ασέρ Μωϋσή, (4) "Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχαν την εποχήν εκείνην δύο Νομικά Σχολαί, η μία στην Κων/πολιν

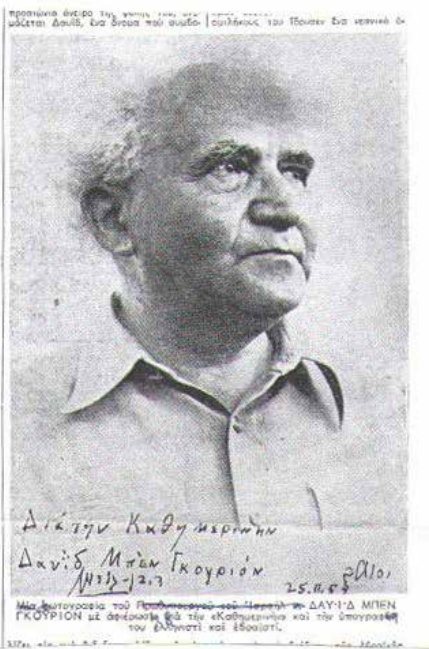
και η άλλη στη Θεσσαλονίκη, το "χοκούκ" που ήταν εγκατεστημένο στο κτίριο της οδού Εθνικής Αμύνης όπου στεγάζεται τώρα το Πανεπιστήμιον.

Ο Δαβίδ Γκρίν επροτίμησε να μεταβή στη Θεσσαλονίκη για να ζη ταυτόχρονα μέσα σε ένα καθαρώς εβραϊκό περιβάλλον δεδομένου ότι από τους 120.000 κατοίκους της μακεδονικής μεγαλουπόλεως οι 80.000 ήσαν Εβραίοι. Αν και δεν ήξερε την τουρκική γλώσσα ο νεαρός φοιτητής κατάρθωνε να παρακολουθή τα μαθήματα του "χοκούκ" χάρις εις την βοήθειαν άλλων Εβραίων συμφοιτητών του..." Ο Δαβίδ Γκρίν ενοικίαζε ένα δωμάτιο στη συνοικία "Τζαντέ δε Βέντες" σημερινήν οδό Αγίας Σοφίας, ήτο δραστηριώτατος και ενώ

εσπούδαζε νομικά εμάνθανε ταυτόχρονα την τουρκικήν γλώσσαν από τον τότε καθηγητήν και ήδη δικηγόρον εις το Τελ Αβιβ κ. Ιωσήφ Εστρούμσα. Αι σοσιαλιστικάί του τάσεις είχαν εκδηλωθή από την εποχήν ακόμη εκείνην όπως φαίνεται από το γεγονός ότι ο Γκρίν εύρισκε τον καιρόν παράλληλα προς τις σπουδές του να δίδη διαλέξεις περί σοσιαλισμού εις την τότε Λέσχην της Ενώσεως "Καδίμα" που είχε ως σκοπόν την διάδοσιν της εβραϊκής γλώσσης. Ο Δαβίδ Γκρίν ανέπτυσεν εις τας διαλέξεις του αυτάς την ιστορίαν του σοσιαλισμού αρχίζοντας από τον Πατριάρχην Αβραάμ και από

Γειογραφία της Ισραηλινῆς εφημερίδας «Χαάρετς» ὕστερα ἀπὸ ἐπίσκεψιν τοῦ Δαβὶδ Μπεν Γκουριόν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ο «βιβλιοφάγος» Μπεν Γκουριόν φορτωμένος βιβλία.

Φωτογραφία του Δαβίδ Μπεν Γκουριόν με αφιέρωση για την εφημερίδα «Καθημερινή» και την υπογραφή του στα ελληνικά και στα εβραϊκά.

τας σοσιαλιστικές ιδέες που ανευρίσκονται υπό υποτυπώδη μορφήν εις τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης”.

Σε συμπλήρωση του παραπάνω δημοσιεύματος ο μαχητικός πρωτοπόρος Αβραάμ Μπεναρόγια (1887 – 1979) – ο ιδρυτής της ιστορικής σοσιαλιστικής οργάνωσης της “Φεντερασιόν” από την οποία προήλθε το ΚΚΕ – έγραφε τα εξής:

“Στη Θεσ/νίκη, την εποχή εκείνη υπήρχε η λεγόμενη “Φεντερασιόν”, η σοσιαλιστική οργάνωση των Ισραηλιτών εργατών και διανοουμένων, που είχε μία θέση διεθνιστική. Οι σκαπανείς αυτοί του μέλλοντος να ιδρυθή Κράτους του Ισραήλ, οι Γκρίν (Μπεν Γκουριόν), Μπεν Τσβή και άλλοι, μολονότι διετήρησαν μία επαφή με το σιωνιστικό κίνημα γενικά και της Θεσ/νίκης ιδιαίτερα, δεν έπαυσαν να διατηρούν μία επαφή με το κίνημα της “Μπούντ” γενικά και με την “Φεντερασιόν”.

Με την πρωτοβουλία του γράφοντος οργανώθη τας αρχάς του 1911 εις την Θεσ/κη και μάλιστα εις τα Γραφεία της Φεντερασιόν μια ειδική συζήτηση πάνω εις το εβραϊκό ζήτημα, κληθέντος υπό της “Φεντερασιόν” του Μπεν Τσβή από την Πόλιν και με την συμμετοχήν του Γκρίν, καθώς και των σιωνιστών. Οι επιζήσαντες παλαιοί σιωνισταί και σοσιαλισταί θα θυμούνται καλά την μεγάλην εκείνην συζήτησιν, εις την οποίαν οι Γκρίν και Μπεν Τσβή ωμίλησαν εβραϊκά, έλαβον μέρος και ο Δ. Φλωρεντίν και άλλοι εκ μέρους των σιωνιστών. Αι μεταφράσεις έγιναν εις την ισπανο-εβραϊκήν. Η δυναμικότης της “εργατο-σιωνιστικής” συνθέσεως εφάνη από τότε ζωηρή και δημιουργική. ‘Αλλ’ η τότε διεθνής κατάστασις και η έλλειψις εις την Παλαιστίνην μιας συμπαγούς εβραϊκής μάζας δεν επέτρεπε εις τους οπαδούς του διεθνούς σοσιαλισμού να συλλάβουν όλην την αξίαν των θέσεων των Γκρίν και Μπεν Τσβή. Έπρεπε να έλθη ο Β’ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο πρωτοφανής εις την ιστορίαν του Εβραϊσμού φυλετικός διωγμός, η εξαφάνισις εκατομμυρίων μαρτύρων και ο ηρωϊσμός των ολίγων χιλιάδων οπαδών του εργατικού σιωνισμού διά να καταδειχθή με την ίδρυση και του Κράτους του Ισραήλ, ότι ο συνδιασμός της εθνικής απελευθερώσεως με την κοινωνικήν αναμόρφωσιν του Ισραηλιτικού πληθυσμού είναι γόνιμος και ευεργετική”.⁽⁵⁾

Ο Μπεν Γκουριόν για την ελληνική γλώσσα, αρχαία και νεώτερη

Τον Δεκέμβριο του 1959 ο φλογερός εμπνευστής του εβραϊκού αλυτρωτισμού Μπεν Γκουριόν, 73 ετών πια, μόλις είχε κερδίσει τις εκλογές κι ενώ ήταν απασχολημένος με το σχηματισμό της νέας κυβέρνησής του, δέχτηκε κατ’εξαιρεση τον Έλληνα δημοσιογράφο Τέρπο Πηλείδη. Ο πρωθυπουργός του Ισραήλ έθεσε ως όρο να μη μιλήσουν για πολιτική αλλά για τον Πλάτωνα, τον αγαπημένο του φιλόσοφο. Από τη συνέντευξη μεταφέρουμε το παρακάτω απόσπασμα που αναφέρεται στην ελληνική γλώσσα. Γράφει ο Πηλείδης:

“Με κάποια αυταρέσκεια και υπερηφάνεια ο Μπεν Γκουριόν αναφέρει ότι διαβάξει και καταλαβαίνει τα αρχαία κείμενα από την αττική διάλεκτο ως την αλεξανδρινή, αλλά δεν μπορεί να βρει άκρη με την δημοτική, την οποία θεωρεί ως γλώσσα παρακμής. Ξαφνικά με ρωτά, με μιαν ενημερότητα που με κατέπληξε, γιατί οι σύγχρονοι Έλληνες εγκατέλειψαν την προσπάθεια αναβίωσης της αρχαίας γλώσσας που είχαν αρχίσει με την καθαρεύουσα. Την θεωρεί δυνατή και μου φέρνει για παράδειγμα την αναβίωση της βιβλικής γλώσσας. Του παρατηρώ ότι υπάρχει διαφορά: ο ελληνικός λαός, μ’ όλη την μακράιωνη δουλεία, δεν έχασε ποτέ τη γλωσσική του συνέχεια και ότι η δημοτική είναι ένας γνήσιος απόγονος της αρχαίας, όπως ακριβώς οι σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες προέρχονται – δια μέσου των ρομανικών διαλέκτων – από την κοινή λατινική των μέσων χρόνων. Αντίθετα η εβραϊκή, είχε μείνει μόνο σαν γλώσσα των Ιερών κειμένων, ενώ ο λαός της Διασποράς είχε υποθετήσει βασικά δύο διαλέκτους: Την παλιά γερμανική – το γίντις – και την Ισπανική – της Καστίλλης. Σκέφθηκε λίγο και συμφώνησε, αν και με κάποια πικρία, τονίζοντας ότι η αρχαία ελληνική ήταν μια πλούσια και τέλεια γλώσσα”.⁽⁶⁾

Τις ίδιες σταθερές του απόψεις για την ελληνική γλώσσα διετύπωσε ο Μπεν Γκουριόν και σε ομάδα Ελλήνων δημοσιογράφων που επισκέφτηκε το 1958 το Ισραήλ. Μεταξύ αυτών ήταν ο Ιω. Ιωαννίδης, ο οποίος μεταφέρει, μέσω εκτενούς συνέντευξης, τα παρακάτω:

“Ο Μπεν Γκουριόν έσχισε μαζί με τους άλλους

πρωτοπόρους το πανεπιστημιακόν του δίπλωμα, όταν έφθασεν εις την Παλαιστίνην, δια να δώση το παράδειγμα καλλιεργών την γην των πατέρων του...”.

Στη συνέχεια παρατίθεται ο εξής διάλογος μεταξύ των Μπεν Γκουριόν και Ιωαννίδη. Τη συζήτηση αρχίζει ο Ισραηλινός πολιτικός:

“- Επληροφορήθην ότι δίδονται παραστάσεις των αρχαίων δραμάτων και κωμωδιών. Ήθελα να σας ερωτήσω αν αι παραστάσεις δίδονται εις την γλώσσαν του πρωτοτύπου.

Δεν μένει ικανοποιημένος, όταν του λέγωμεν ότι εις την Επίδουρον παίζονται οι μεταφράσεις των δραμάτων. Έχει την γνώμη, δεν εμπορεί να την μεταβάλη, ότι η νεοελληνική, η δημοτική πολύ απέχει από την αρχαίαν...

Η “καθαρεύουσα”, ναι, την πλησιάζει. Η δημοτική όχι. Την πρώτην, σας είπα, την εννοώ θαυμάσια, την δευτέραν δεν εμπορώ. Και η γραμματική μετεβλήθη.

Δεν εμπορούσαμεν, κύριε πρόεδρε, να γυρίσωμεν οπίσω. Η γλώσσα εξελίσσεται. Σήμερον έχασε τα απαρέμφατά της. Δεν παρατηρείτε την διαφοράν της γλώσσης του Θουκυδίδου και της γλώσσης του Ευαγγελίου;

Ω! Το Ευαγγέλιον το εννοώ! Διδάσκεται η αρχαία, τουλάχιστον, εις τα σχολεία σας;

Υποχρεωτικώς!

Η διαβεβαίωσίς μας ικανοποιεί τον πρόεδρον, διότι πιστεύει ακραδάντως ότι τα κείμενα των αρχαίων δεν εμπορούν να αποδοθούν μεταφραζόμενα. Χάνουν πολύ. Απομακρύνονται οι μεταφράσεις από το πνεύμα των συγγραφέων.

Είδα πολλές μεταφράσεις, λέγει, του Θουκυδίδου και όλαι διαφέρουν. Παρετήρησα το ίδιον και περί του προσφιλούς μου Πλάτωνος. Πιστεύσατε, ότι έμαθα την αρχαίαν ελληνικήν μόνον δια να διαβάσω τους αρχαίους Έλληνας συγγραφείς εις το πρωτότυπον και να μάθω τι ακριβώς λέγουν. Έχομεν, μάλιστα, και εβραϊκήν μετάφρασιν του Πλά-

τωνος, η οποία δεν αποδίδει το πνεύμα του κειμένου. Έχω μίαν ελληνικήν έκδοσιν περί Πλάτωνος, μίαν μελέτην η οποία μοι απεστάλη από τας Αθήνας. Επρόσεξα τα σχόλιά της.

Θα πρόκειται, όπως αντελήφθημεν, περί της ερμηνείας του Συμποσίου του Πλάτωνος από τον αείμνηστον Συκουτήν.

Εκδίδετε τους αρχαίους σας εις την Ελλάδα;

Βεβαίως! Και με το πρωτότυπον και με την μεταφρασίν των...” (7)

Ο Μπεν Γκουριόν στην Ελλάδα

Τον Δεκέμβριο του 1950 ο Μπεν Γκουριόν, όντας πρωθυπουργός του Ισραήλ, επισκέφτηκε ανεπίσημα την Ελλάδα. (Υπενθυμίζεται ότι μέχρι το 1991 η Ελλάδα δεν είχε αναγνωρίσει de Jure το Κράτος του Ισραήλ, αλλά μόνον de facto). Φιλοξενήθηκε στο σπίτι του Ασέρ Μωϋσή, στο Ψυχικό. Επισκέφτηκε δια-

φόρους αρχαιολογικούς χώρους ενώ συναντήθηκε επίσης με Έλληνες επίσημους. Σχετικά στη στήλη του “Αθηναίου” της “Καθημερινής” δημοσιεύτηκε το παρακάτω σχόλιον, ενώ στην Ισραηλινή εφημερίδα “Χαάρετς” δημοσιεύτηκε η ενδεικτική γελοιογραφία:

“Ο πρωθυπουργός του Ισραήλ κ. Δ. Μπεν Γκουριόν, με μίαν επίσκεψίν του εις το κατάστημα γνωστού παλαιοβιβλιοπωλείου της πρωτεύουσας – του κ. Άγγ. Ζαμπάκη – μου έδωσε την ευκαιρίαν να αντιληφθώ ότι είναι ένας φοβερός βιβλιοφάγος και βαθύς γνώστης της ελληνικής βιβλιογραφίας. Εζήτησεν από το παλαιοβιβλιοπωλείον ονομαστικώς αρχαίους Έλληνας συγγραφείς, των οποίων οι περισσότεροι Έλληνες αγνοούν την ύπαρξιν: Ιάμβλιχον, Πρόκλον, Ευσέβιον, εις την έκδοσιν της “Πατρολογίας” του Migne και άλλους. Και έπειτα ηγόρασε την σειράν του περιοδικού “Βιβλιόφιλος”, το “Μέγα Ετυμολογικόν” και την Εβραϊκήν Γραμματικήν εκδόσεως Μελίτης (Μάλτας)”.

Ο Μπεν Γκουριόν, πρωθυπουργός του Ισραήλ, επισκέφτηκε το 1950 την Ελλάδα για να επισκεφθεί αρχαιολογικούς χώρους και για να αναζητήσει βιβλία αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Στη φωτογραφία μαζί με τον Διπλωματικό Αντιπρόσωπο του Ισραήλ Ασέρ Μωϋσή, που τον φιλοξένησε, στη λίμνη του Μαρθάνα.

Σε προσωπικό σημείωμα απομνημονευμάτων του από την επίσκεψη ο Ασέρ Μωϋσής σημειώνει ότι ήταν η πρώτη επίσκεψη που έκανε στο εξωτερικό, έστω ανεπίσημα, ο Μπεν Γκουριόν ως πρωθυπουργός και γι' αυτό ο τότε υπουργός Εξωτερικών του Ισραήλ Μωσέ Σαρέτ είχε εναντιωθεί. Στην Αθήνα ο Ισραηλινός πρωθυπουργός συνάντησε μόνον τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδος Σοφοκλή Βενιζέλο, ύστερα από παράκληση του ίδιου και κατόπιν συμφωνίας ότι δεν θα μιλούσαν για πολιτικά θέματα. Ο Βενιζέλος υποδέχτηκε τον Μπεν Γκουριόν με τον εβραϊκό χαιρετισμό "Σαλώμ" κι εκείνος ανταπάντησε ελληνικά "Ειρήνη".

Ο Μπεν Γκουριόν επισκέφτηκε τους αρχαιολογικούς χώρους του Μαραθώνα, της Κορίνθου (όπου υπήρξαν κι Εβραίοι αιχμάλωτοι την εποχή του Πομπηίου), του Άργους, της Τίρυνθας, των Μυκηνών και την Επίδαυρο. Αναζήτησε κι αγόρασε παλαιά συγγράμματα. Το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών υπέδειξε τον Καθηγητή Κυριακίδη με τον οποίο έγιναν στο σπίτι του Μωϋσή συζητήσεις περί των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και κυρίως του Πλάτωνα.⁽⁸⁾

Υποσημειώσεις:

1. Μπεν Γκουριόν ήταν το όνομα ενός από τους ηγέτες της εξέγερσης των Εβραίων εναντίον των Ρωμαίων κατακτητών της γης του Ισραήλ.
2. Μαγνητοσκοπημένη συνέντευξή του στην Ισραηλινή τηλεόραση που μεταδόθηκε τον Δεκέμβριο του 1973. Τη συνέντευξη την είχε δώσει το 1970.
3. Στις 9 Μαρτίου 1960 το Πανεπιστήμιο Brandeis των ΗΠΑ ανεκήρυξε τον Δαβίδ Μπεν Γκουριόν επίτιμο διδάκτορα Νομικών Επιστημών. Τίτλος της διάλεξης του Μπεν Γκουριόν κατά την ανακήρυξή του ήταν: "Ηθική και επιστήμη. Η συμβολή της Ελλάδος, των Ινδίων και του Ισραήλ".
4. Ο Ασέρ Μωϋσής (1899 – 1975) παλαιός δικηγόρος στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα, ιστορικός μελετητής και ηγέτης του μεταπολεμικού Ελληνικού Εβραϊσμού, διετέλεσε, εκτός των άλλων, πρώτος Διπλωματικός Αντιπρόσωπος του Ισραήλ στην Ελλάδα. Το δημοσιευμένο κείμενό του είναι απόσπασμα από ευρύτερο άρθρο με τίτλο "Ο Μπεν Γκουριόν στη Θεσσαλονίκη", το οποίο δημοσίευσε με το ψευδώνυμο "Υδατόσωτος" στην εφημερίδα «Εβραϊκή Εστία», στις 14.4.1950.
5. Εβραϊκή Εστία, 12 Μαΐου 1950.
6. Καθημερινή, 29 Δεκεμβρίου 1959.
7. Διευθυντής τότε της Μακεδονίας. Το πλήρες κείμενο της συνέντευξης αναδημοσιεύτηκε στα «Χρονικά», τεύχος 94 (Μάρτιος – Απρίλιος 1987).
8. Στοιχεία από τα απομνημονεύματα του Ασέρ Μωϋσή ευγενικά παρεχώρησε ο υιός του Δρ Ραφαήλ Μωϋσής.

[Ο κ. Διονύσης Κ. Μαγκλιβέρας είναι Καθηγητής Κοινωνιολογίας – Συγγραφέας. Αντιπρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου. (Από την Ιστορία, Δεκ. 2012)].

Ο σύγχρονος αντισημιτισμός

Συνέχεια από τη σελ. 2

τος στο Ισραήλ». Και είναι ακριβώς, στο πλαίσιο αυτό, που ο αντισημιτισμός περνά από τον χώρο της άκρας δεξιάς στον χώρο της άκρας αριστεράς, αλλά και μέρους της θεσμικής, της μετριοπαθούς αριστεράς, αφού το Ισραήλ, λόγω της διαμάχης στη Μέση Ανατολή, θεωρείται κράτος «ιμπεριαλιστικό», ακόμα και «ρατσιστικό». Πολλές φορές αυτό το κομμάτι της (άκρας) αριστεράς δανείζεται και υιοθετεί απόφια τα μοτίβα του πολιτικού ισλάμ στον αγώνα του κατά του «σιωνισμού»².

ΣΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΦΟΝΤΟ, οι εβραϊόφοβες καταγγελίες/καταδίκες βαίνουν ταυτοχρόνως προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις: οι «Εβραίοι» κατηγορούνται είτε ως κοσμοπολίτες, δηλαδή ως «απάτριδες» που έχουν στόχο την «παγκόσμια κυριαρχία», είτε ως εθνικιστές, «σιωνιστές», δηλαδή υπερβολικά προσδεδεδέμενοι στον εθνικό τους

μύθο μέσω της υποστήριξης του Ισραήλ σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης του κόσμου.

Υποσημειώσεις:

1. Βλ. Πιέρ-Αντρέ Ταγκυέφ, Τι είναι αντισημιτισμός;, Μετάφραση: Αναστασία Ηλιαδέλη, Ανδρέας Πανταζόπουλος, Αθήνα, Εστία (σειρά: Εστία Ιδεών), 2011, σ. 48. Επίσης, Ανδρέας Πανταζόπουλος, «Τι είναι αντισημιτισμός;», Νέα Εστία, τχ. 1851, Ιανουάριος 2012, σ. 69-81.
2. Επί όλων αυτών των θεμάτων, βλ. ενδεικτικά, Pierre-André Taguieff, La nouvelle propagande antijuive, Παρίσι, PUF, 2010. Pierre-André Taguieff, Israël et la Question Juive, Παρίσι, 2011. Robert S. Wistrich, From Ambivalence to Betrayal. The Left, the Jews, and Israel, University of Nebraska Press, 2012.

[Ο κ. Ανδρέας Πανταζόπουλος είναι Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο ΑΠΘ. Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα από σχετική εισήγηση που έκανε μαζί με την κα Αναστασία Ηλιαδέλη, υποψήφια διδάκτορα Πολιτικής Επιστήμης στο ΑΠΘ, στο Σύνδεσμο Φιλολόγων Σερρών τον Μάρτιο 2013].

Στα ίχνη της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Πρέβεζας

Του ΓΙΩΡΓΟΥ Μ. ΒΡΑΖΙΤΟΥΛΗ

Επ' ευκαιρία της μαύρης επετείου του εκτοπισμού των Ρωμανιωτών Εβραίων της Πρέβεζας, όπως και της πόλης μας, την 25η Μαρτίου 1944, ο Γιώργος Μ. Βραζιτούλης φέρνει στο φως δυο άγνωστα ντοκουμέντα από τα Γερμανικά Αρχεία, που σχετίζονται με την εκεί Ισραηλιτική Κοινότητα στην περίοδο της Κατοχής.

Σε μια έρευνά μου στα γερμανικά κρατικά αρχεία σχετικά με την Γερμανική Κατοχή στην Ελλάδα, έπεσαν στα χέρια μου δύο επιστολές της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Πρέβεζας, με ημερομηνία 10 Απριλίου 1942, προς την ομόθρησκη Κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Το περιεχόμενό τους αποτελεί μια ιδιαίτερη μαρτυρία, με ορισμένα ενδιαφέροντα πληροφοριακά στοιχεία για την ιστορία της πρεβεζάνικης Κοινότητας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και η αφορμή για την οποία συντάχτηκαν οι επιστολές αυτές, που συνοπογράφονται από τον τότε πρόεδρό της Χαΐμ Μπακόλα και τον γραμματέα της, το όνομα του οποίου είναι δυστυχώς δυσανάγνωστο (σ.σ. με επιφύλαξη, Σολομών). Τις επιστολές συνοδεύουν αντίστοιχες μεταφράσεις στα γερμανικά, που φέρουν τη σφραγίδα της Ισραηλιτικής Κοινότητας της συμπρωτεύουσας, μαζί με τις υπογραφές δυο «επώνυμων» προσώπων της Θεσσαλονίκης εκείνη την εποχή, των Σάμπυ Σαλιτιέλ και Ζακ Αλμπάλα.

Οι δύο παραπάνω επιστολές βρέθηκαν μαζί με μια πεντασέλιδη αναφορά της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης προς μια ειδική γερμανική υπηρεσία, το λεγόμενο «Ζοντερκομάντο Ρόζεμπεργκ» (Sonderkommando Rosenberg), με ημερομηνία 30 Μαΐου 1942 και με περιεχόμενο διάφορες πληροφορίες για το μέγεθος και την γενικότερη κατάσταση των εβραϊκών κοινοτήτων της Βέροιας, της Φλώρινας και της Καστοριάς.

Το περιεχόμενο

Οπως διαπιστώνει κανείς από τις πρώτες κιόλας σειρές, πρόκειται για μια απάντηση σε επιστολή της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης, στην οποία ζητούντο, υπό τη μορφή

ερωτηματολογίου, συγκεκριμένες πληροφορίες.

«Κύριοι, έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν υμιν, ότι προ ολίγων ημερών εγενόμεθα κάτοχοι του υπ' αριθμ 51/7-1-42 υμετέρου εγγράφου και σπεύδομεν να σας απαντήσωμεν εις το εν αυτώ παρατιθέμενον ερωτηματολόγιον. 1) Όνομα της Κοινότητος Ισραηλ(ιτική). Κοινότης Πρεβέζης. 2) Πρόεδρος Χαΐμ Μπακόλας, έμπορος προσωρινώς διαμένων εις Ιωάννινα. 3) Τα μέλη της ημετέρας Κοινότητος είναι 138. 4) Μια Συναγωγή και εν Ισραηλ(ιτικών) Σχολείον. 5) Δεν υπάρχουν Ραββίνοι εν τη ημετέρα Κοινότητι. 6) Ουδεις εκ των προσφύγων Ισραηλιτών από 1/1/33 διήλθεν ή ευρίσκεται ενταύθα. 7) Το πλείστον των μελών της Κοινότητος τυγχάνουσι άποροι επαγγελομένοι τον αχθοφόρον ή εργάτην, οι δε λοιποί έμποροι. Από οικονομικής απόψεως η Κοινότης μας ευρίσκεται εις λίαν δυσχερή θέσιν δεδομένου ότι ελάχιστοι δύνανται να συνεισφέρουν δια την συντήρησίν της».

Η δεύτερη επιστολή, με την ίδια ημερομηνία αλλά διαφορετικό αριθμό πρωτοκόλλου είναι συνοδευτική ή διευκρινιστική της πρώτης και αναφέρει:

«Η ημετέρα Κοινότης αφ' ενός μεν λόγω της συστάσεώς της προ ολίγων δεκαετηρίδων και αφ' ετέρου λόγω του περιορισμένου αριθμού των μελών της δεν παρουσιάζει ουδέν το αξιοσημείωτον από ηθικής (sic) δράσεως. Από οικονομικής απόψεως η Κοινότης μας αφ' ότου ιδίως το κράτος έπαυσε να χορηγή ημίν το ετήσιον επίδομα ευρίσκεται προ οικονομικού αδιεξόδου δεδομένου ότι ελάχιστοι δύνανται να συνεισφέρωσι καθ' όσον το πλείστον τυγχάνουσι άποροι. Τα εισοδήματα της Κοινότητος αποτελούνται κυρίως από τα νεβαδιώθ των Γιαμίμ νοραΐμ και Μοαδίμ (σ.σ. πρόκειται εδώ για τις ελεύθερες προσφορές/δωρεές που συνηθίζονταν να δι-

νονται επ' ευκαιρία των μεγάλων εβραϊκών εορτών του φθινοπώρου Ρος Ασανά και Γιομ Κιπούρ αλλά και άλλων εορτών της Κοινότητας). Ουδέν κληροδότημα κέκτηται η Κοινότης υπέρ του Ταμείου αυτής διαχειρίζεται όμως αυτή από δεκαετίας εν κληροδότημα αποτελούμενον εξ ενός κτήματος και μερικών ελαιόδένδρων τα εισοδήματα του οποίου διατίθενται δια την προίκησιν απόρων κορασίδων συμφώνως προς την επιθυμίαν του διαθέτου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια σύγκριση των πληροφοριών από τις παραπάνω επιστολές με μια γραπτή αναφορά που συνέταξε το 1946 ο Κανάρης Κωνσταντίνης, στον οποίο το τότε νεοσυσταθέν Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο της Ελλάδας είχε αναθέσει την καταγραφή των εβραϊκών κοινοτήτων στη χώρα. Όσον αφορά το μέγεθος της Κοινότητας της Πρέβεζας, διαπιστώνει κανείς, ότι ο αριθμός των 138 μελών στις αρχές του 1942, είναι μικρότερος από τας «160-170 ψυχάς απαχθέντας την 25ην Μαρτίου 1944» σύμφωνα με την αναφορά Κωνσταντίνη.

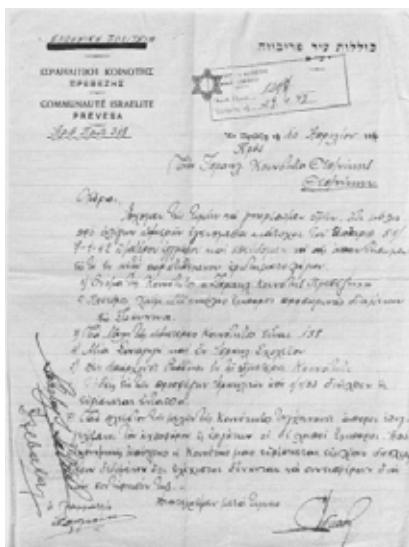
Ο αριθμός των 138 ατόμων είναι επίσης κατά πολύ μικρότερος από τον αριθμό των 250 ατόμων/μελών για το έτος 1940, που αναφέρει ο Μίκαελ Μόλχο στο βιβλίο του με τον τίτλο *In Memoriam* (Θεσσαλονίκη, 1976), όπως και από τον αριθμό των 172 εκποπθέντων από την Πρέβεζα, που βρίσκει κανείς επίσης εκεί. Οι αποκλίσεις αυτές είναι σήμερα δύσκολο να ερμηνευτούν, αφού τα αρχεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Πρέβεζας, όπως και άλλων ελληνικών πόλεων, έχουν καταστραφεί ή χαθεί, ενώ άγνωστες παραμένουν και οι τυχόν άλλες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τον υπολογισμό αυτών των αριθμών.

Η κατάσταση των περιουσιακών στοιχείων της Κοινότητας, όπως αυτή παρουσιάζεται στις επιστολές, επαληθεύεται από τα αντίστοιχα δεδομένα στην αναφορά Κωνσταντίνη. Το κληροδότημα δε, για το οποίο γίνεται λόγος στην επιστολή, ήταν του Χαΐμ Κοέν και αποτελούνταν από μια διώροφη κατοικία στην (τότε) οδό Πριγκιπισσης Μαρίας στην

Πρέβεζα και από 170 περίπου ελαιόδεντρα στη περιοχή «Ράχη».

Οι εντολοδόχοι

Οι παραπάνω επιστολές ήταν αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας των Κατακτητών στην χώρα μας κατά την διάρκεια των πρώτων μηνών της Κατοχής, στα πλαίσια της συστηματικής συλλογής πληροφοριών για το Εβραϊκό στοιχείο της Ελλάδας. Σημειωτέον ότι, την εποχή αυτή οι Γερμανοί, δεν έδειχναν ακόμη κάποια έντονα σημάδια για τα μετέπειτα εγκληματικά σχέδιά τους για τους Έλληνες Εβραίους κι έτσι κανείς δεν μπορούσε τότε να φανταστεί την επερχόμενη καταστροφή. Το έργο αυτό, της συλλογής

Επιστολή της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας με ημερομηνία 10 Απριλίου 1942 προς την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.

δηλαδή λεπτομερών στοιχείων και πληροφοριών, είχε αναλάβει στην Ελλάδα, όπως και στην υπόλοιπη κατεχόμενη Ευρώπη ήδη από το 1940, το λεγόμενο «Ζοντερκομάντο Ρόζενμπεργκ», μια ειδική υπηρεσία με έδρα της τη Φρανκφούρτη και η οποία οφείλει το όνομά της στον θεωρητικό του ναζισμού, Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ (Alfred Rosenberg, 1893-1946). Ο Ρόζενμπεργκ ήταν από το 1933 επικεφαλής του Γραφείου Εξωτερικής Πολιτικής του Ναζιστικού Κόμματος, από το 1939 ιδρυτής του «Ινστιτούτου για τη Διερεύνηση του Εβραϊκού Ζητή-

ματος», και από το 1941 υπουργός των «Κατεχομένων Ανατολικών Περιοχών του Ράιχ». Οι ομάδες του «Ζοντερκομάντο», εισέβαλλαν κατά κανόνα σε εβραϊκά σπίτια, Συναγωγές, βιβλιοθήκες, τράπεζες, καταστήματα και προέβαιναν σε συστηματική λεηλασία και αρπαγή έργων Τέχνης, αρχαιολογικών θησαυρών, λατρευτικών αντικειμένων, ιερών βιβλίων, σπάνιων χειρογράφων και περιουσιών, τα οποία έστελναν κατόπιν στη Γερμανία. Στη Θεσσαλονίκη, η αντιπροσωπεία του «Ζοντερκομάντο Ρόζενμπεργκ» είχε εγκατασταθεί ήδη από τα μέσα Ιουνίου 1941, με διευθυντή της τον δρα Γιοχάνες Πόλ, (Johannes Pohl, 1904-1960), στον οποίο αποδίδονται οι ιδιότητες του πάστορα, θεολόγου, εβραϊολόγου, διευθυντή

του εβραϊκού τμήματος του Ινστιτούτου Εβραϊκών Μελετών της Φρανκφούρτης και επίσης φανατικού εθνικοσοσιαλιστή.

Στη συμπρωτεύουσα λοιπόν, η ειδική αυτή ναζιστική υπηρεσία, απαιτούσε επίμονα από την εκεί Ισραηλιτική Κοινότητα να τους δώσει διάφορα στοιχεία, όπως ονομαστικούς καταλόγους για τα μέλη της, καθώς και για τις άλλες κοινότητες του ελλαδικού χώρου, στατιστικές για τα εισοδήματά τους και τους προϋπολογισμούς τους, ενημερωτικές εκθέσεις για τα φιλανθρωπικά και εκπαιδευτικά ιδρύματά τους κ.ά.

Οι διεκπεραιωτές

Συνεργάτες στο καταχθόνιο έργο του στην Ελλάδα βρήκε το «Ζοντερκομάντο Ρόζενμπεργκ», στα πρόσωπα των Ελληνοεβραίων Σ. Σαλτιέλ και Ζ. Αλμπάλα. Ο Σάμπυ Σαλτιέλ υπήρξε δάσκαλος γαλλικών σε Εβραϊκά σχολεία επί Τουρκοκρατίας, ενώ αργότερα ασχολήθηκε χωρίς επιτυχία με διάφορες επιχειρήσεις, για να καταλήξει λογιστής σε εβραϊκά εμπορικά καταστήματα. Στις εκλογές του 1928 κατέβηκε υποψήφιος βουλευτής στη Θεσσαλονίκη με το κόμμα των Ελευθεροφρόνων του Ιωάννη Μεταξά, όπου και απέτυχε να εκλεγεί. Όταν το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ήρθε στην εξουσία, τον επέβαλε στη θέση του προϊστάμενου της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

Οι Γερμανοί μετά την εισβολή τους στη χώρα, αφού συνέλαβαν για κάποιο χρονικό διάστημα το διοικητικό συμβούλιο της Κοινότητας, ξαναδιόρισαν τον Σαλτιέλ ως νόμιμο εκπρόσωπο των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, αλλά και ολόκληρου του ελλαδικού χώρου, για να τον αλλάξουν το Δεκέμβριο του 1942 με τον μετέπειτα μοιραίο αρχιραββίνο Σεβή Κόρετς. Ο τότε νομικός σύμβουλος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Γιομτώβ Γιακοέλ, είχε χαρακτηρίσει τον Σαλτιέλ ως άτομο με «ασήμαντη προσωπικότητα» και «μηδαμινή κοινωνική δράση», που «παρα την επιβλητική εξωτερική εμφάνισή του μια ολιγόλεπτη συνδιάλεξη μαζί του ήταν αρκετή να φανερώσει πόση κενότητα εκάλυπτε το άψογον εξωτερικόν του ανδρός». Ο Μίκαελ Μόλχο στο βιβλίο του τον χαρακτηρίζει ως «δικτάτορα έναντι των Εβραίων», ενώ έναντι των Γερμανών, ως «έναν ασήμαντο και περιφρονημένο υφιστάμενο, έναν δουλικό υπη-

ρέτη που τον μεταχειρίζονταν αφ' υψηλού».

Ο Ζακ Αλμπάλα κατάγονταν από την Καστοριά και είχε ζήσει πριν τον πόλεμο πολλά χρόνια στη Βιέννη, όπου εργάζονταν ως ξεναγός και οδηγός των διαφόρων ταξιδιωτών. Όπως πληροφορεί ο Μόλχο, λίγο πριν το ξέσπασμα του πολέμου είχε καταφύγει στη Θεσσαλονίκη, όπου ζούσε φτωχικά κυρίως με τα χρήματα της βοήθειας που λάμβανε από την Ισραηλιτική Κοινότητα ή από διάφορες δουλειές ως μεταφορέας. Ο Σαλτιέλ τον προσέλαβε στη συνέχεια ως στενό του συνεργάτη, κυρίως λόγω των γνώσεών του στη γερμανική γλώσσα, μιας και ο ίδιος δεν την γνώριζε.

Η καταστροφή

Το Ολοκαύτωμα της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Πρέβεζας ξεκίνησε, όπως και των Γιαννίνων και της Καστοριάς, την 25η Μαρτίου 1944, την ημέρα δηλαδή που άρχισε ο προγραμματισμένος και συστηματικός εκτοπισμός των στους τόπους εξόντωσης του Τρίτου Ράιχ. Οι Γερμανοί συνέλαβαν 172 πρεβεζάνους Εβραίους και μαζί με 352 ομόθρησκους από την Άρτα, τους μετέφεραν με φορτηγά αυτοκίνητα μέσω Αγρινίου στην Πάτρα και από εκεί, στις 28 Μαρτίου, στο Ρουφ της Αθήνας. Η μεταφορά τους στο Άουσβιτς έγινε στις 2 Απριλίου με τραίνα και κάτω από απάνθρωπες συνθήκες. Ο Κανάρης Κωνσταντίνης, μετά την επίσκεψή του το 1946 στην Πρέβεζα, διαπίστωνε «μόνιμο εβραϊκό πληθυσμό εν όλω οκτώ ψυχαί», και ότι, από εκείνους που επιζήσανε και σκορπίσανε σε άλλες χώρες της υφηλίου, μόνον ένας είχε επιστρέψει στην γενέτειρα πόλη. Όσο για τα πολύτιμα αντικείμενα της Κοινότητας, που αναζητούσαν και οι ληστοσυμμορίες του «Ζοντερκομάντο Ρόζενμπεργκ», ανέφερε στην έκθεσή του: «(από τα Ιερά Σκεύη της Συναγωγής) ουδέν διεσώθη, βιβλία και ιεροί πάπυροι κατεστράφησαν, τεμάχιο παπύρου ολίγων εκατοστομέτρων το οποίον και ελάβομεν μαζί μας είναι το μόνον διασωθέν εκ της καταστροφής».

[Ο κ. Γιώργος Μ. Βραζιτούλης ζει στο Βερολίνο, το δε παραπάνω κείμενό του με ημερομηνία 4 Απριλίου 2013 αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα www.agon.gr της εφημερίδας «Ηπειρωτικός Αγών». Στοιχεία για την Ισραηλιτική Κοινότητα Πρέβεζας έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό μας στα τεύχη 118/27, 142/29, 176/23 και 195/5].

Αντισημιτισμός στην Ελλάδα

* Ο κ. Χρυσόστομος Κοσμίδης (Διπλ. μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος ΕΜΠ) - Αθήνα δημοσίευσε στην «Καθημερινή» (27-3-2013) τα παρακάτω:

«ιάβασα με προσοχή το άρθρο της κ. Ξένιας Κουναλάκη στο φύλλο της 21-2-2013 με τον τίτλο «Αντισημιτισμός και Αριστερά». Της αξίζουν συγχαρητήρια για όσα με αρετή και ελεύθερο πνεύμα γράφει. Κάποτε πρέπει να ξεσηκωθούν όλοι οι αληθινά πνευματικοί άνθρωποι εναντίον του φασισμού της Αριστεράς που εγκαθιδρύθηκε στην πατρίδα μας μετά τη Μεταπολίτευση. Αριστεράς η οποία αυτοδιορίσθηκε αλάθητος κριτής των πάντων και η οποία «βλέπει τη μικρή αγκίδα στο μάτι των άλλων και όχι τα δοκάρια που έχει στα δικά της». Αριστεράς που ικανοποιείται όταν νεαρά Εβραίοπουλα ανατινάσσονται από καμικάζι αυτοκτονίας στις καφετέριες ή στα λεωφορεία του Τελ Αβίβ, αλλά ουρλιάζει όταν το Ισραήλ, αφού δεχθεί διακόσιες ρουκέτες από συγκεκριμένο σημείο της Γάζας και αντεπιτεθεί με χειρουργική ακρίβεια, διαπιστώνει ότι το σημείο αυτό ήταν σχολείο με τις βέβαιες απώ-

λειες. Πράγμα που σημαίνει ότι για τους Παλαιστίνιους η παιδική ζωή δεν έχει σημασία μπροστά στην προπαγάνδα. Πρέπει κάποτε να εξαφανιστεί ο κομπλεξισμός και η σιωπή των παραγόντων της δημόσιας ζωής -προεξαρχόντων των δημοσιογράφων-, απέναντι σε τέτοια φαινόμενα, τα οποία ενεργοποιούν το ανά τους αιώνες ενσταλαγμένο -με τη φροντίδα της εκκλησίας - δηλητήριο στις ψυχές των πολιτών κατά των απανταχού Εβραίων, και συνεπώς και των Ελλήνων Εβραίων. Όποιος σιωπά συναινεί.

Ως Έλληνας αγανακτώ από κάθε είδους ρατσισμό, αλλά ιδιαίτερα από τον από αιώνες διαχρονικό παράφρονα και θεσμοθετημένο αντισημιτισμό, ο οποίος έχει δημιουργήσει πολλά εγκλήματα κατά το διάβα των αιώνων, με κορυφαίο τις φρικαλεότητες του Ολοκαυτώματος.

Την όλη αυτή παραφροσύνη την περιγράφει το 1931 ο Άγγελος Σικελιανός (βλ. Πεζός Λόγος, Γ', Ίκαρος 1981). «Εις ουδένα,

λοιπόν, των ιστορικών επισταμένων διαφεύγει η καταπληκτική εκείνη οξύμωρος κατάσταση, κατά την οποία από της ιδρύσεως του Χριστιανισμού, τόσο ο βυζαντινός, όσο και ο δυτικός πολιτισμός, στηρίζουν με τα νώτα των επί της Παλαιάς Διαθήκης -αποκλειστικού, άλλωστε, πνευματικού και ιστορικού κτήματος των Εβραίων-, προσβλέπουν δε ιδεολογικώς προς την εκπλήρωσιν των εντολών της Νέας, χωρίς δι' αυτό να παραλείπουν να συμπληρώνουν εκάστοτε το μεταξύ των δύο Διαθηκών χάσμα, οσάκις εδόθη ποτέ εις τούτο ευκαιρία, με ενφανιατικόν μίσος και ένα αμείλικτον διωγμόν κατά του εβραϊκού λαού». Αυτό το «μεταξύ των δύο Διαθηκών χάσμα» ο αποχωρών Πάπας Βενέδικτος προσπάθησε να το αμβλύνει, διακηρύττοντας επίσημα στο βιβλίο του «Ο Ιησούς της Ναζαρέτ»: Τον Χριστό τον σταύρωσαν οι Ρωμαίοι. Αποκηρύσσεται από τον Πάπα, προσωπικά, μία θεμελιώδης θεολογική ερμηνεία, που για πολλούς αιώνες στήριξε τον αντισημιτισμό. Ο Πάπας θεωρεί θεολογικό ψέμα την «πλαστή διάδοση», ότι οι Εβραίοι θανάτωσαν τον Ιησού Χριστό. Άλλωστε, τόσο ο τρόπος όσο και

το απόσπασμα της θανάτωσης ήταν ρωμαϊκά. «Η αριστοκρατία του Ναού ήταν η πραγματική ομάδα κατηγορών του Ιησού Χριστού, όχι οι Εβραίοι της εποχής του», συμπεραίνει ο Πάπας. Ρίχνοντας την ευθύνη της «θεοκτονίας» στους προγόνους των σημερινών Ιταλών.

Μήπως θα έπρεπε και η Ορθόδοξη Εκκλησία να διακηρύξει αυτήν την ιστορική αλήθεια; Τότε και μόνο τότε θα αμβλυνθεί, μέχρις καταργήσεως, ο αντισημιτισμός, λανθάνων ή ενεργός, που υπάρχει στην πλειοψηφία των χριστιανών. Και φυσικά δεν θα βρίσκουν ευήκοα ώτα όσα ο κάθε ανισόρροπος «καλλιτέχνης», ή πολιτικός -αριστερός ή ακροδεξιός φασίστας- διαλαλούν εναντίον των Εβραίων για να μαζεύουν απλώς πελατεία. Στην ψυχολογία των μαζών ισχύει το ότι πιο εύκολα της συσπειρώνει -και συνεπώς της εκμεταλλεύεται- με ένα κοινό μίσος, παρά με μια ευγενή ιδεολογία. Χρειάζεται αρετή, ειλικρίνεια και τόλμη. Διότι πολύ φοβάμαι ότι το αυγό του φιδιού εκκολάφθηκε και διακρίνουμε πλέον το τέλειο ερπετό, όπως έλεγε ο Ι. Μπέργκμαν στην ομώνυμη ταινία».

STEVEN BOWMAN:

Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα

(Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα 2012)

Με την πάροδο του χρόνου έρχονται στην επιφάνεια, σε παγκόσμιο επίπεδο, νέα στοιχεία για το अपαράγραπτο έγκλημα του Ολοκαυτώματος. Παράλληλα μελετούνται πτυχές και γεγονότα που είχαν αγνοηθεί και τα οποία δίνουν νέες προεκτάσεις και εικόνες σε θέματα που προέκυψαν από το Ολοκαύτωμα. Ιδιαίτερη σημασία στον ελληνικό χώρο κατέχει η συμμετοχή του ελληνικού εβραϊκού πληθυσμού στην Εθνική Αντίσταση (1941 - 1944), συμμετοχή η οποία είναι κυριολεκτικά άγνωστη. Με το θέμα αυτό ασχολείται το βιβλίο του Καθηγητή Steven Bowman, "Jewish Resistance in Wartime Greece", μεταφρασμένο στα ελληνικά από τον Ισαάκ Μπενμαγιόρ, που μόλις κυκλοφόρησε.

Με το ξέσπασμα του πολέμου οι Έλληνες Εβραίοι, μέσα από τις τάξεις του Ελληνικού Στρατού, πολέμησαν κατά των Ιταλών και των Γερμανών εισβολέων.

Στη συνέχεια νέοι Εβραίοι και Εβραίες ανέβηκαν στα βουνά για να πολεμήσουν ή να υπηρετήσουν από διάφορες θέσεις ευθύνης στις αντιστασιακές οργανώσεις. Βασισμένοι σε έρευνα αρχείων και σε συνεντεύξεις, ο συγγραφέας συνέλεξε έναν αρχικό κατάλογο 600 και πλέον ατόμων που πολέμησαν ή υπηρέτησαν στις δυνάμεις της Αντίστασης. Σε αυτόν συμπεριλαμβάνονται αντάρτες και αντάρτισσες, διερμηνείς, στρατολόγοι, γιατροί, κατάσκοποι, νοσοκόμες, οργανωτές, και ένας αριθμός Εβραίων μη ελληνικής υπηκοότητας που συμμετείχαν εθελοντικά ή που βρέθηκαν παγιδευμένοι στην Ελλάδα εκείνα τα δύσκολα χρόνια.

ARTEMIS STASINOPOULOU - ΦΡΥΖΗ:

Ερις-Ερως, Αίμα-Άμος Μια Ιστορία, μια ζωή για το Μαρδοχαίο Φριζή

(Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα 2006, σελ. 271)

Με κέντρο βάρους τον Μαρδοχαίο Φριζή, τον συνειδητοποιημένο Έλληνα Εβραίο το θρήσκευμα αξιωματικό, η συγγραφέας περιγράφει πτυχές της ελληνικής κοινωνικής ζωής την προπολεμική περίοδο, τα δεδομένα της οποίας

ανατρέπονται από τον πόλεμο. Πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα με πρωτοτυπία ως προς τον κεντρικό ήρωα, τα γεγονότα ζωής που παρουσιάζονται και τα συναισθήματα που περιγράφονται.

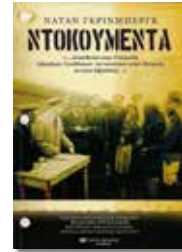

ΝΙΚΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΑΚΟΥ:

Αιώνια Ντροπή 1941-1944

(Αθήνα 2012)

Ο συγγραφέας αναφέρεται στην περίοδο της Γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα επικεντρώνοντας την έρευνά του σε συγκεκριμένες μαρτυρικές περιοχές, παρέχοντας συγχρόνως συγκεντρωτικά στοιχεία για την πυρπόληση ή ολοκληρωτική καταστροφή άλλων περιοχών. Επιπλέον παρουσιάζει μεμονωμένα γεγονότα και προσωπικές αναμνήσεις που συμπληρώνουν τη ζοφερή εικόνα. Γραμμένα σε προσωπικό τόνο τα εξιστορούμενα επιτρέπουν σε κάθε αναγνώστη να τα παρακολουθήσει. Στο βιβλίο περιέχεται ειδικό κεφάλαιο για το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων με τίτλο «Ευτελισμός της ανθρώπινης ζωής - Σατανικά σχέδια».

ΝΑΤΑΝ ΓΚΡΙΝΜΠΕΡΓΚ:

Ντοκουμέντα

(Παρατηρητής Θράκης, Καβάλα 2013)

Πρόκειται για το σημαντικό βιβλίο στο οποίο μέσα από επίσημο ιστορικό υλικό αποδεικνύεται η στάση των Βουλγάρων απέναντι στους Έλληνες Εβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, τους οποίους παρέδωσαν το 1943 στους Χιτλερικούς. Το βιβλίο εκδόθηκε με πρωτοβουλία του κ. Βικτ. Βενουζίου (Βλ. δημοσίευμα στα «Χρονικά», τ. 238 - Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2012).

Τα Ιερά Γράμματα - Η Παλαιά Διαθήκη

Τόμος Β' - Ποιητικά

Τόμος Γ' - Ιστορικά

(Εκδόσεις «Το Ανώγειο», σελ. 500)

Συνεχίζοντας την αξιόπαινη προσπάθεια της έκδοσης των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης, όπως έχει αποδοθεί σε νεοελληνική μετάφραση του Ν. Βάμβα, ο εκδοτικός οίκος «Το Ανώγειο», μετά τον Α' Τόμο (Για την Πεντάτευχο - Τορά, ήτοι τα πρώτα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης) εξέδωσε τον Β' Τόμο

(Τα Ποιητικά) και τον Γ' Τόμο (Τα Ιστορικά).

Πρόκειται για έργο που δεν πρέπει να λείπει από κανένα εβραϊκό σπίτι δεδομένου ότι σ' αυτή την έκδοση αποδίδονται στα ελληνικά τα βασικά βιβλία της θρησκείας μας. Επιπλέον όμως από τη θρησκευτική σημασία η έκδοση παρουσιάζει ιστορικό και επιστημονικό (γλωσσολογικό) μεγάλο ενδιαφέρον. Το τηλέφωνο του εκδοτικού οίκου είναι 210-82.31.328.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΑΡΡΑΣ:

Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής

(Πόλις, Αθήνα 2012, σελ. 471)

Ο συγγραφέας μέλος της ερευνητικής ομάδας «Ιός» της «Ελευθεροτυπίας» μελετά την ιστορία και τα ντοκουμέντα της φασιστικής οργάνωσης από την ίδρυσή της, το 1980, μέχρι σήμερα, εστιάζει στα κείμενα, τα σύμβολα και κυρίως τη δράση της, καθώς μέσα απ' αυτά «ανιχνεύονται οι λόγοι που επέτρεψαν την επανεμφάνιση Ταγμάτων Εφόδου σε μια ευρωπαϊκή χώρα, αλλά και οι τρόποι να σταματήσουμε τον κατήφορο στη βαρβαρότητα».

Η «Μαύρη Βίβλος» ενός ναζιστικού καρκινώματος που έκανε θριαμβευτική είσοδο στην Ελληνική Βουλή χρειάζε-

ται να μελετηθεί από κάθε Έλληνα ώστε να σχηματίσει προσωπική αντίληψη για τους παντοειδείς κινδύνους που δημιουργούνται από την οργανωμένη δραστηριότητα των ναζιστών.

ΝΤΑΝ ΦΡΑΝΚ:

Μεσάνυχτα

(Εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2012, σελ. 512)

Την 1η Σεπτεμβρίου του 1939 σημαίνουν μεσάνυχτα σε ολόκληρη σχεδόν την Ευρώπη και εγκαθίσταται το κράτος του τρόμου που για αρκετούς είχε αρχίσει να στήνεται ήδη από το 1933. Ο Νταν Φρανκ, μέσα από τα στρατιωτικά γεγονότα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και τα διπλωματικά παρασκήνια, παρακολουθεί και περιγράφει με ζωντανό και γλαφυρό τρόπο τον βίο και την πολιτεία διακεκριμένων διανοουμένων, συγγραφέων, καλλιτεχνών, ποιητών, γηγενών ή ξένων που καταφθάνουν στη Γαλλία μέσα στη δίωξη των διωγμών και των επιστρατεύσεων. Εβραίοι, προοδευτικοί, καταδιωγμένοι, εξόριστοι και πρόσφυγες, με ή χωρίς χρήματα και διασυνδέσεις, βρίσκονται σε αδιάκοπη μεταναστευτική κίνηση στη διάρκεια της Κατοχής.

Στο βιβλίο αναφέρονται ιστορίες που αφορούν τη δράση γνωστών

Γάλλων πνευματικών ανθρώπων όπως των Καμύ, Πικάσο, Κοκτώ, Ματίς, Σαιντ Εξυπερύ, Μωριάκ, Σάρτρ κ.ά. γύρω από τους οποίους διασταυρώνονται οι μοίρες μιας γενιάς που η τραγωδία της Ιστορίας μετέτρεψε τη ζωή της σε μυθιστόρημα.

ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΘΗ:

Οι εξορίες του ιεροκήρυκα Σέργιου Σκανδάλη

(Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2012, σελ. 117)

Η νουβέλα του κ. Χ. Μαυρομάτη έχει ως κύριο ήρωα τον Σέργιο Σκανδάλη ένα κοσμικό ιεροκήρυκα που τοποθετείται σε μια μικρή επαρχιακή πόλη. Οι συμπεριφορές του είναι, ωστόσο, εντελώς «ξένες» για τους ντόπιους και αυτό οδηγεί τον επιχώριο μητροπολίτη να τον απομονώσει κάπου στα βουνά. Όλα αυτά συμβαίνουν τον καιρό που ακούγονται οι τελευταίες εκρήξεις του εμφυλίου πολέμου. Αλλ' αυτή δεν είναι η τελευταία εξορία για τον Σέργιο. Η ξαφνική εμφάνιση ενός νεαρού αναχωρητή ανοίγει το δρόμο και για άλλες εξορίες. Εξορίες πνεύματος, ψυχής και σώματος παρουσιασμένες κατά τρόπο πρωτότυπο, με καλή γραφή.

Λάβαμε επίσης:

➤ **Πέτρου Π. Πανταζόπουλου, Ο θρίαμβος της Αλήθειας** (Καλαμάτα 2011). Ο συγγραφέας αναπτύσσει την άποψη ότι το όνομα Καλαμάτα της ομώνυμης πόλης προέρχεται από δύο εβραϊκές λέξεις (ΚΑΛΑΜ-ΑΤΑ) που σημαίνουν «Κακός άγγελος», γραμμένες κατά τον αριστερόστροφο εβραϊκό τρόπο, αλλά με ελληνικούς γραμματικούς χαρακτήρες.

➤ **Γιάννη Μουγογιάννη: Το χρονικό μιας φιλόδοξης ζωής.** Έκδοση του Εργαστηρίου Λόγου και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος 2012.

➤ **Διονύση Σέρρα, Επι-στροφές.** Λυρικο-σατιρικά στιχογραφήματα γραμμένα την περίοδο 1983-2013. - **Μονόφυλλα Συγκομιδής,** ποιήματα της περιόδου 1982-2012. Εκδόσεις Τρίμορφο, Ζάκυνθος 2013.

➤ **Χρίστου Γ. Σαμαρτζίδη: Ο Ευπατρίδης Δημήτριος Ε. Βικέλας** (Θεσσαλονίκη 2012). Μελέτημα για τη ζωή και την κοινωνική δράση του Δ. Βικέλα και την ενεργό συμμετοχή του στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων με στοιχεία σχετικά με αυτούς.

➤ **Asher Moissis, Greek - Jewish Patrimony.** Εκδόθηκε σε μετάφραση στις ΗΠΑ το βιβλίο του παλαιού ιστορικού ηγέτη του Ελληνικού Εβραϊσμού, Ασέρ Μωυσή, «Κληροδότημα», (Έκδοση 2011). Το βιβλίο περιέχει μελέτηματα, ιστορικά σημειώματα και στοιχεία για τον Εβραϊσμό και τις σχέσεις μεταξύ Ελληνισμού-Εβραϊσμού. Ο Μωυσής έχει χαρακτηριστεί ως «ο πιο σπουδαίος και παραγωγικός Εβραϊός συγγραφέας στη νεότερη Ελλάδα».

Παραγγελίες γίνονται μέσω του «Amazon.com», στον σύνδεσμο: http://www.amazon.com/Greek-Jewish-Patrimony-Asher-Moissis/dp/1478308958/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1363213240&sr=1-1

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852

e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 240, vol. 36 • April - June 2013

- ✓ In his article entitled **Contemporary Anti-Semitism**, Professor Andreas Pantazopoulos notes that, ‘Present-day Judeophobes never admit to being anti-Semites, always hiding instead behind the anti-Zionist label. “I’m an anti-Zionist not an anti-Semite” is the current slogan of those who fear Jews and we come across it everywhere, across the whole politico-ideological board, but most concentrated of course at the extremes. This is all due to the fact that, as he typically points out, anti-Semitism has now transformed itself into Judeophobia.’
- ✓ A study by Dimitris Tsinikopoulos entitled **The Birth of Genesis** tackles the question of the authorship of the Book of Genesis as well as sayings and events which feature in it.
- ✓ Under the title **‘Memory Lapses and History’ – Factors in the Expression of a Society?** Alexandros Sakellariou looks into the necessity of keeping the function of memory alive and productive, and instead of allowing events from the past to go unrecognised, making them into tools that teach about the future of societies.
- ✓ Founder and first Prime Minister of the State of Israel, David Ben Gurion, was a serious scholar of ancient Greek philosophy and applied its principles in his administration. Dionyssis Magliveras writes about **Ben Gurion’s journey to Greece** in December 1950 and conversations he had with journalists and academics on the Greek spirit and history.
- ✓ On 25th March 1944 German forces of occupation expelled **Romaniole Jews from Preveza** in Ipirus. In his article on the subject Giorgos Vrazitoulis writes about two relevant documents he found in Germany’s national archives.
- ✓ In our **readers’ letters**, Chrysostomos Kosmidis writes, ‘As a Greek, any form of prejudice or discrimination makes me extremely angry, but I am particularly outraged by the insane, yet well-established, centuries-old anti-Semitism that has been responsible for so many crimes through the course of history, culminating in the horrors of the Holocaust.’
- ✓ The issue ends with book presentations.

Translated from Greek by: Kay-Elvina Sutton

Cover illustration: *Tribute and Remembrance – Present and Future: A flower on the rails of the old railway station in Thessaloniki placed by UNESCO’s Good Will ambassador and famous violonist Ivry Gitlis during the commemoration events held in Thessaloniki, from March 15 to 17, 2013, under the title “NEVER AGAIN THESSALONIKI – AUSCHWITZ: 70 years since the first deportation”*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Δαυίδ Σαλιτέλ • ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Βουλής 36 • 105 57 Αθήνα Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr • Internet site: <http://www.kis.gr> • Κωδικός εντύπου: 3502

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ευνοπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Διανέμεται δωρεάν

